

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA EUROPEJSKICH SZLAKÓW KULTUROWYCH **SYNTEZA**

Biuro
Planowania Przestrzennego
Województwa Łódzkiego
w Łodzi
ul. Sienkiewicza 3, 90-113 Łódź
tel./fax 042 630 57 69 do 72

Marzec 2008 r.

Dyrektor Biura:

EWA PATURALSKA - NOWAK

Zespół autorski:

MARTA PABICH

RENATA LEŚNIAK - KORDZIŃSKA

DOROTA STRZELECKA - WÓJCIK

Opracowanie graficzne:

ANNA LIPIŃSKA

MAGDALENA SIWIK

Zdjęcia:

H. ANDRZEJEWSKI

J. ANTCZAK

M. BĄK

R. BONISŁAWSKI

T. DRONKA

K. GARA

S. GONTAREK

R. LEŚNIAK - KORDZIŃSKA

T. MAZUREK

M. PABICH

P. PROFIT

B. STROJNA

P. WYPYCH

M. ZAPART

Konsultacja:

STOWARZYSZENIE POLSKI SZLAK BURSZTYNOWY

(B. ABRAMEK, J. ANTCZAK),

STOWARZYSZENIE MIŁOŚNIKÓW KULTURY ŚREDNIOWIECZA

(G. BEDNAREK)

SPIS TREŚCI

I.	WPROWADZENIE	str. 2
II.	SZLAKI KULTUROWE W EUROPIE I W POLSCE - założenia programowe	str. 4
III.	SZLAK BURSZTYNOWY	str. 9
	1. Historyczne uwarunkowania funkcjonowania Szlaku Bursztynowego	str. 11
	2. Walory Szlaku Bursztynowego	str. 13
	3. Miejscowości tożsamości Szlaku Bursztynowego	str. 15
	4. Najważniejsze atrakcje Szlaku Bursztynowego	str. 18
IV.	SZLAK ROMAŃSKI	str. 25
	1. Historyczne uwarunkowania funkcjonowania Szlaku Romańskiego ..	str. 27
	2. Walory Szlaku Romańskiego.....	str. 28
	3. Miejscowości tożsamości Szlaku Romańskiego	str. 29
	4. Najważniejsze atrakcje Szlaku Romańskiego.....	str. 37
V.	SZLAK CYSTERSKI.....	str. 45
	1. Historyczne uwarunkowania funkcjonowania Szlaku Cysterskiego ...	str. 47
	2. Walory Szlaku Cysterskiego.....	str. 48
	3. Miejscowości tożsamości Szlaku Cysterskiego	str. 50
	4. Najważniejsze atrakcje Szlaku Cysterskiego	str. 55
VI.	SZLAK KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ	str. 60
	1. Historyczne uwarunkowania funkcjonowania Szlaku Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej	str. 62
	2. Walory Szlaku Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej	str. 64
	3. Miejscowości tożsamości Szlaku Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej ...	str. 66
	4. Najważniejsze atrakcje Szlaku Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej	str. 72
VII.	BAZA NOCLEGOWA, SPORT I REKREACJA	str. 79
VIII.	WNIOSKI	str. 82
	BIBLIOGRAFIA	str. 85

SZLAK BURSZTYNOWY

Zaprasza do podróży śladami
rzymskich kupców, którzy doliną
Warty i Prosnę w czasach Cesarstwa
Rzymskiego wędrowali
dalekosiężnym
szlakiem handlowym
ku wybrzeżom Bałtyku po
legendarne „złoto północy”.

SZLAK ROMAŃSKI

Dla amatorów dziedzictwa architektury
romańskiej, której budowle jeszcze
w czasach współczesnych zachwycają
monumentalnością bryły.
Wsluchując się w ciszę surowych
wnętrz można będzie powrócić
do mistycyzmu minionej epoki.

SZLAK CYSTERSKI

„Ora et labora” („Przez modlitwę i pracę”)
w służbie Bogu i Człowiekowi - mawiali
Cystersi. Spotkanie z nimi jest jeszcze
możliwe! Odwiedzając dawny klasztor
Cysterski w Sulejowie - Podklasztorzu
choć na kilka chwil można będzie odbyć
niezwykłą podróż w czasie.

SZLAK KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ

Stukot kół po torach... żelazną
koleją. Tak w XIX w. przemierzano
trasę relacji Warszawa - Wiedeń.
Po tamtych czasach zostało już
tylko wspomnienie, lecz linia
kolejowa, dworce, a także legenda
przemysłowej Łodzi przetrwały do
dziś.

WPROWADZENIE

Synteza "Koncepcji funkcjonalno - przestrzennej Europejskich Szlaków Kulturowych" jest prezentacją podstawowych zagadnień, które znajdują rozwinięcie w czterech opracowaniach szczegółowych dotyczących Szlaku Bursztynowego, Szlaku Romańskiego, Szlaku Cysterskiego, Szlaku Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej.

Koncepcja funkcjonalno - przestrzenna obejmuje projekty, których priorytetowym celem jest wskazanie potencjału województwa łódzkiego w zakresie możliwości wykorzystania lokalnych walorów przyrodniczych, kulturowych i zagospodarowania turystycznego do wyznaczenia Europejskich Szlaków Kulturowych. Podczas, gdy idea turystycznego Szlaku Bursztynowego w województwie jest pomysłem krystalizującym się w ciągu ostatnich dwóch lat, to Szlaki Romański i Cysterski posiadają już długoletnią tradycję sięgającą lat dziewięćdziesiątych XX w. Mimo to żaden z nich nie funkcjonuje w przestrzeni województwa, zaś nieliczne tablice informacyjne (w przypadku obiektów na Szlaku Romańskim), czy materiały promocyjne w formie map Polski z nakreślonym schematycznie przebiegiem (w przypadku Szlaku Cysterskiego) potwierdzają ich niewielkie znaczenie dla przestrzeni turystycznej województwa łódzkiego. Również Szlak Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej jest popularyzowany na niewielką skalę przez planistów województwa mazowieckiego.

Wykonana przez Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi „Koncepcja ...” stanowi pierwszy etap do reaktywacji szlaków kulturowych, które powinny stać się kontynuacją już funkcjonujących w Europie tego typu projektów. Opracowanie wskazuje możliwości włączenia się w sieć szlaków kulturowych Polski i Europy co pozwoli wzmocnić pozycję województwa łódzkiego na mapie turystycznej nie tylko w kraju, ale również poza jego granicami.

W każdej z koncepcji dokonano:

- ♣ analizy uwarunkowań formalnych funkcjonowania szlaków kulturowych w Europie, Polsce oraz na obszarze województwa łódzkiego,
- ♣ prezentacji wybranych szlaków tematycznych w Europie, Polsce i województwie łódzkim,
- ♣ analizy uwarunkowań historycznych dla wyznaczenia szlaku,
- ♣ analizy współczesnych uwarunkowań funkcjonowania szlaków kulturowych w województwie (w tym prezentacji genezy projektu, umiejscowienia

w ogólnopolskiej sieci szlaków, wskazania podstawowych elementów kreujących tożsamość szlaku w województwie łódzkim),

- ♣ analizy uwarunkowań w zakresie walorów przyrodniczych, kulturowych i zagospodarowania turystycznego (bazy noclegowej, gastronomicznej, sportowo – rekreacyjnej) oraz imprez i wydarzeń kulturalnych, które mogą decydować o atrakcyjności szlaku,
- ♣ wstępnej analizy szlaku pod kątem jego funkcjonowania w formie produktu turystycznego,
- ♣ prezentacji szczegółowego przebiegu szlaków zawierającej mapę w skali 1: 50 000 wraz z kartami poszczególnych odcinków szlaku.

Analizy powyższych elementów dokonano w obszarze, którego granice wyznaczono w odległości 2 km (w przypadku Szlaku Bursztynowego i Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej) oraz 5 km od szlaku (w przypadku Szlaku Romańskiego i Cysterskiego). Ponadto w opracowaniu wskazane zostały obszary, miejscowości i obiekty o szczególnych walorach przyrodniczych i kulturowych, które choć położone są poza strefą analiz, mogą istotnie wpływać na atrakcyjność szlaku. Uzupełnieniem opracowania są dwie mapy promocyjne: Szlaku Bursztynowego oraz Europejskich Szlaków Kulturowych w Województwie Łódzkim. Ta ostatnia została przygotowana w celach wydawniczych w skali 1: 275 000.

Docelowa sieć Europejskich Szlaków Kulturowych w regionie łódzkim wprowadza nową wartość do przestrzeni turystycznej, gdyż tworzy system szlaków turystycznych o randze ponadregionalnej poprowadzonych poza granice województwa. Tworzą ją:

- ♣ Szlak Bursztynowy – rowerowy (327 km) i samochodowy (357 km),
- ♣ Szlak Romański - samochodowy (445 km),
- ♣ Szlak Cysterski – samochodowy (74 km),
- ♣ Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej (143 km, dodatkowo 27 km z dojazdem do Łodzi).

Dzięki nim możliwe jest wpisanie województwa łódzkiego w system Europejskich Szlaków Kulturowych. Szlaki są adresowane zarówno dla rowerzystów, turystów samochodowych, jak również amatorów podróżowania koleją. Podróż Szlakami Kulturowymi w Łódzkiem będzie spotkaniem z bogatym dziedzictwem kulturowym regionu, między innymi wczesnośredniowiecznymi zabytkami archeologicznymi, unikatowymi w skali kraju średniowiecznymi dziełami architektury romańskiej, a także dziewiętnastowiecznymi założeniami fabrycznymi i rezydencjonalnymi.

Szlaki prowadzą przez teren siedmiu parków krajobrazowych oraz obszary objęte programem NATURA 2000. Doliny rzek Warty czy Pilicy, rzeźba krasowa Jury Wieluńskiej, sztuczne zbiorniki wodne, siedliska unikatowych gatunków ptactwa to zaledwie kilka przyrodniczych walorów, które stanowią barwne tło tej kulturowej podróży. Ponadto chwile zapomnienia turysta odnajdzie w Łodzi (stolicy województwa), małych miasteczkach regionu, a także wypoczywając aktywnie na łonie natury.

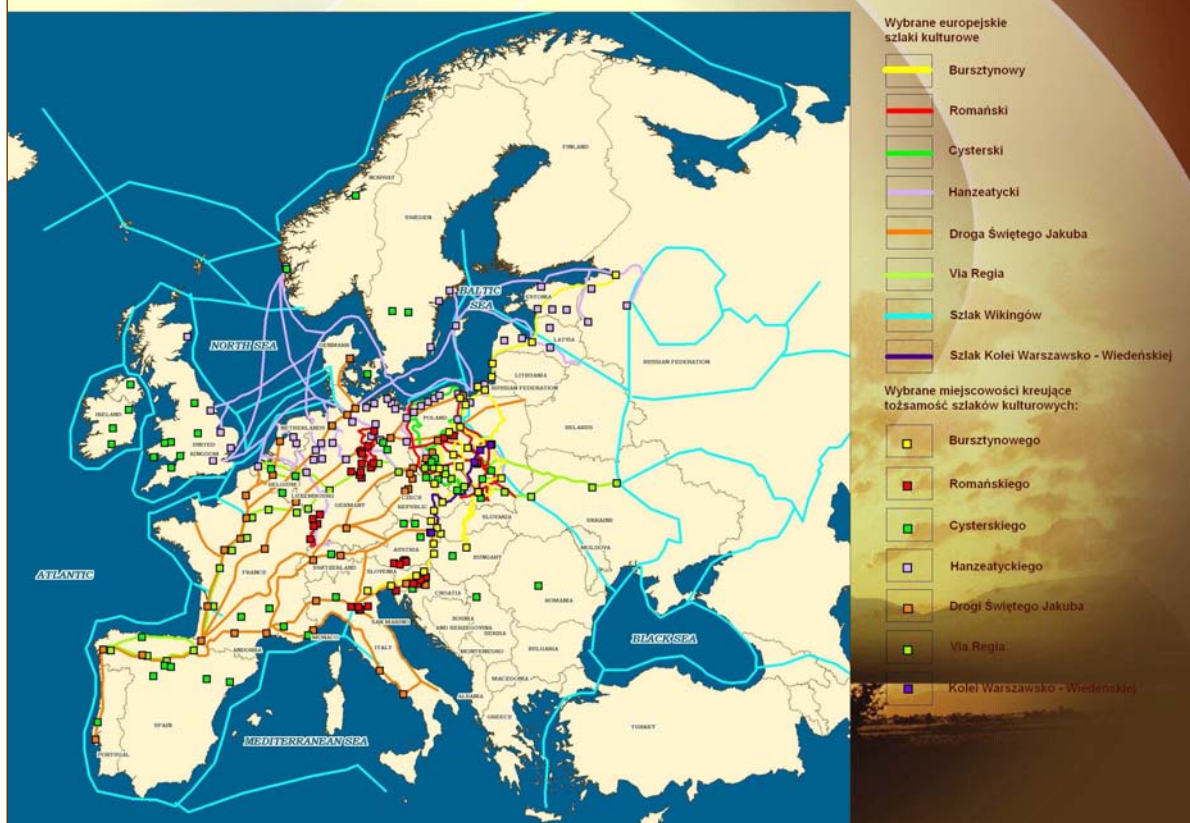
SZLAKI KULTUROWE W EUROPIE I POLSCE - założenia programowe

Inicjatywa wyznaczania szlaków kulturowych w Europie została zapoczątkowana w 1986 r. poprzez poprowadzenie Drogi Świętego Jakuba. Rok później Rada Europy utworzyła Program Europejskich Szlaków Kulturowych. Koordynacją wdrażania Programu zajmuje się Europejski Instytut Szlaków Kulturowych (European Institute of Cultural Routes) z siedzibą w Luksemburgu. Za Europejski Szlak Kulturowy może zostać uznana trasa łącząca obiekty i miejsca mające znaczenie dla kultury europejskiej, które stanowią prezentację konkretnej tematyki. Może ona dotyczyć zarówno wydarzeń historycznych, wybitnych postaci, zabytków czy krajobrazów.

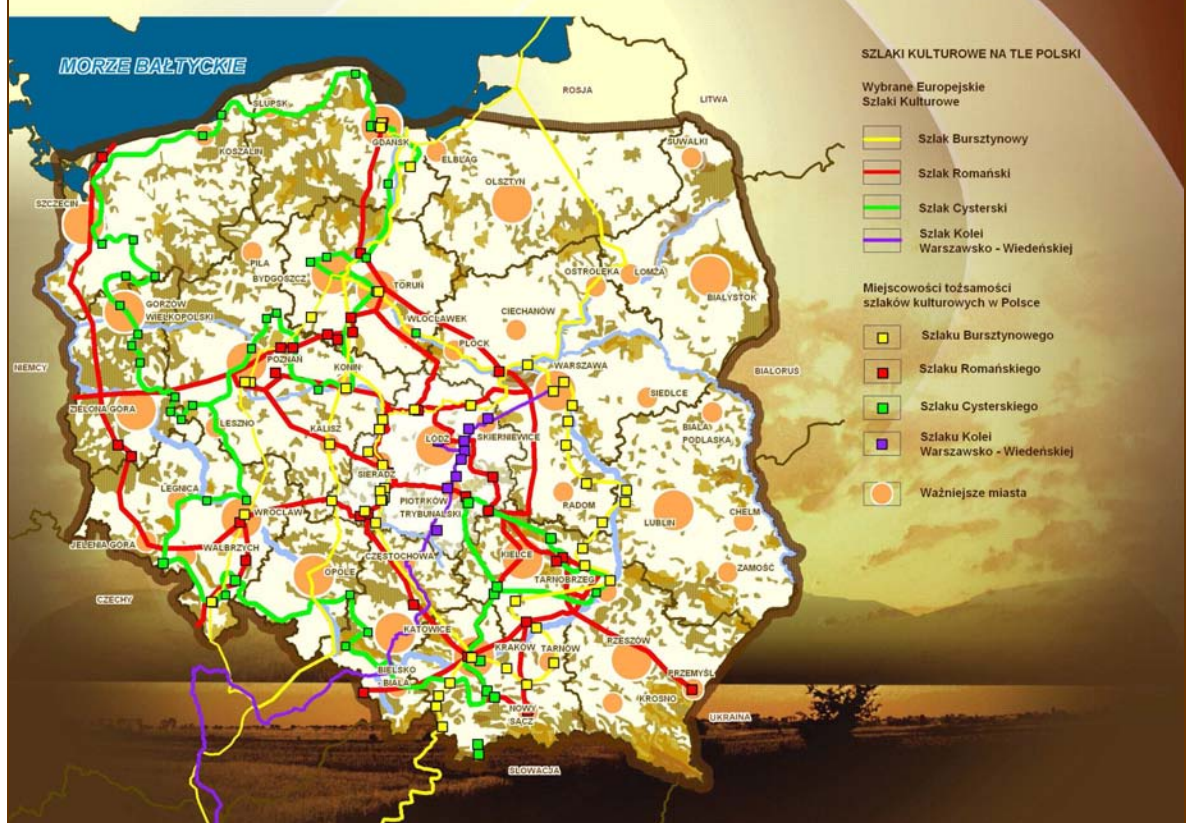
Powoływanie szlaków kulturowych stanowi ochronę dla dziedzictwa kulturowego oraz stwarza możliwości jego renowacji. Ich funkcjonowanie wpływa na budowanie europejskiej tożsamości oraz stymuluje rozwój turystyki kulturowej.

Obecnie na obszarze Europy funkcjonuje około 30 szlaków kulturowych, które kształtują nowy wymiar przestrzeni turystycznej. Niektóre z nich swym zasięgiem obejmują kilka krajów, w tym również Polskę. Wśród Europejskich Szlaków Kulturowych, które przebiegają przez obszar Polski znalazły się Szlak Bursztynowy, Szlak Romański, Szlak Cysterski, Szlak Hanzeatycki, Droga Św. Jakuba, Szlak Via Regia oraz Szlak Wikingów.

EUROPEJSKIE SZLAKI KULTUROWE (WYBRANE)

EUROPEJSKIE SZLAKI KULTUROWE W POLSCE

Europejskie Szlaki Bursztynowe jako trasy turystyczne funkcjonują w formie trzech szlaków: Europejskiego Szlaku Bursztynowego (Drogi Bursztynowej), Bursztynowego Szlaku Greenways i Jantarowego Szlaku.

Europejski Szlak Bursztynowy (The Amber Road) jest projektem mającym na celu ożywienie historycznego szlaku handlowego łączącego Morze Bałtyckie z Basenem Morza Śródziemnego, którym transportowano bursztyn. Łączy on Europę Południową i Północną korytarzem, przez który współcześnie prowadzą już trasy turystyczne. Szlak biegnie przez 11 państw: Rosję, Estonię, Łotwę, Litwę, Polskę, Czechy, Słowację, Austrię, Węgry, Słowenię oraz Włochy i stanowi doskonały symbol wspólnego dziedzictwa europejskiego. Projekt realizowany jest od 2001 r. z inicjatywy Austriackiego Stowarzyszenia Szlaku Bursztynowego (The Austrian Amber Road Association). Współcześnie inicjatywa zyskuje duże zainteresowanie także w Polsce, za sprawą Stowarzyszenia Polski Bursztyn (Polish Amber Association) i Programu Bursztynowy Szlak Greenways (The Amber Trail Greenways). W ramach projektu Europejskiego Szlaku Bursztynowego promowane jest około 100 miejscowości, w tym 9 z obszaru Polski (Kłodzko, Wrocław, Kalisz, Rogalin, Kórnik, Biskupin, Toruń, Malbork, Gdańsk). Wśród miejscowości decydujących o tożsamości Europejskiego Szlaku Bursztynowego znalazła się Wenecja, Akwilea, Celje, Ptuj, Szombathely, Sopron, Bratislava, Brno, Olomuc, Gdańsk, Kaliningrad, Jantarny, Nida, Palanga, Sankt Petersburg. Szlak prezentuje nie tylko zabytki archeologiczne, ale również daje możliwości odkrywania dziedzictwa Europy przez pryzmat ekspozycji muzealnych, zamków, pałaców i miast historycznych.

Bursztynowy Szlak Greenways (The Amber Trail Greenways) prowadzi przez Polskę, Słowację i Węgry śladem jednej ze starożytnych dróg. Jest elementem programu „Greenways” wspierającego oraz wzmacniającego działalność lokalnych społeczności na rzecz zrównoważonego rozwoju. Szlak rozpoczyna się w Budapeszcie, następnie prowadząc przez zabytkowe miasta Szentendre, Vac i Nagymaros, pogranicze węgiersko – słowackie z tradycyjnym wiejskim budownictwem, wsie karpackie z drewnianą zabudową (Podbiel, Kvacany, Zubrzyca Górna, Lanckorona) wkracza na obszar Polski kierując się do Krakowa. Następnie doliną Wisły - nieoznakowaną jeszcze trasą przez Sandomierz, Kazimierz Dolny, Warszawę zmierza do Gdańska, w którym spotyka się z opisywanym wcześniej szlakiem europejskim Wenecja – Sankt Petersburg.

Jantarowy Szlak (Jantarowa Stezka) jest szlakiem greenways łączącym Wiedeń z Krakowem. Prowadzi przez Austrię, Czechy i Polskę. Osiągając długość 550 km prowadzi przez miejscowości Stockerau (Austria), Mikulov, Brno, Blanko, Olomouc, pokrywając się na tym odcinku z Europejskim Szlakiem Bursztynowym, następnie przez Novy Sicin, Cesky Tesin, przekracza granice Polski zmierzając przez Oświęcim do Krakowa.

Szlak cysterski (The Cistercian Route) ustanowiony został w 1990 r. w związku z 900 – rocznicą urodzin św. Bernarda z Clairvaux, reformatora reguły zakonu, oraz przypadającą w 1998 r. rocznicą powstania zakonu.

Zasadniczym celem europejskiego projektu jest stworzenie ram dla międzyreligijnego dialogu bazującego na podobieństwach i różnicach pomiędzy Wschodem a Zachodem (katolicyzmem, a prawosławiem), Europą Północną i Południową. Szlak ma ułatwić zrozumienie różnic między krajami w różnych okresach historycznych. Ponadto prezentuje zmiany w krajobrazie związane z powstawaniem klasztorów cysterskich, ukazując wpływ zakonników na kulturę i tożsamość Europy. Szlak łączy obiekty związane z Cystersami. Jedna z jego tras przebiega przez obszar Polski, Francji (m.in. Sénanque Abbey, Margiel, Saint-Honorat), Hiszpanii (m.in. Valladolid, Monasterio de Rueda, Poblet Monastery) i Portugalii (Alcobaca). W Polsce prowadzi przez cztery regiony geograficzno – kulturowe łącząc miejscowości związane z obecnością Cystersów na Śląsku (m.in. Henryków, Lubiąż, Trzebnica), w Małopolsce (m.in. Mogiła, Koprzywnica, Wąchock i Jędrzejów), w Wielkopolsce (m.in. Ołobok, Łąd i Łękno), na Pomorzu (m.in. Koszalin, Oliwa).

Szlak romański został powołany przez Radę Europy w 2007 roku w ramach projektu Transromanica w obszarze tematycznym szlaków architektury romańskiej.

Elementem koncepcji Transromanica jest szlak kulturowy łączący miejscowości z zabytkami sztuki romańskiej znajdującymi się na obszarach regionów partnerskich

- ♣ Niemiec w regionie Saksonia – Anhalt (Magdeburg, Halberstadt, Naumburg, Merseburg i Havelberg) oraz w regionie Turyngii (Arnstadt, Eisenach, Erfurt, Paulinzella, Bad Frankenhausen);
- ♣ Austrii w Karyntii (Gurk, Lavanttal, Millstatt, Friesach, Maria Wörth);
- ♣ Włoch w Prowincji Modena, Ferrara i Parma (Modena, Nonantola, Carpi, Ferrara, Parma);
- ♣ Słoweni (Podsreda, Koper, Stičnę, Laško, Ptuj).

Założeniem Transromanica jest rozwój regionalny i promocja integracji międzyregionalnej na bazie wspólnego europejskiego dziedzictwa kulturowego.

Podobne trasy romańskie funkcjonują, choć na skalę lokalną, na obszarze Niemiec, Francji w Alzacji, Hiszpanii w Katalonii. Szlak romański jako ponadregionalna trasa kulturowa realizowana jest również na obszarze Polski. Dotychczas oznakowano 20 zabytków w czterech województwach. Szlak łączy miejscowości romańskie m.in. Tum, Sulejów, Gniezno, Kruszwicę, Kraków, Kałdus, Siewierz, Strzelno.

Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej nie jest oficjalnie promowany w ramach „Programu Europejskich Szlaków Kulturowych”. Nawiązuje do dziewiętnastowiecznej trasy kolei, która prowadziła z Warszawy do Wiednia. Linia kolejowa łącząca Warszawę z granicą zaboru austriackiego powstawała w latach 1840 – 1848. Podróżni ze stacji granicznej w Maczkach mogli kontynuować podróż austriackimi kolejami do Wiednia. Pomysł budowy kolei żelaznej na terenie Królestwa Polskiego był w owym czasie szeroko i szczegółowo analizowany wzorując się na kolebce europejskiego pionierstwa za jaki uchodziła wówczas Anglia. Pod koniec XIX w. z Warszawy można było dojechać bez przesiadki do Wiednia, Pragi, Berlina i Paryża. Mając na uwadze ogromne znaczenie jakie odegrały koleje dla rozwoju społeczno – gospodarczego w XIX w. w Polsce pojawiają się pierwsze inicjatywy związane z możliwością wykorzystania trasy kolei Warszawsko – Wiedeńskiej do organizowania turystycznej podróży z historią w tle. Pomysłem na jej promocję jest reaktywacja szlaku, który funkcjonuje od ponad 160 lat. Współcześnie Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej ma nadal wiele do zaoferowania turystom w postaci cennych miejsc, interesujących obiektów, zarówno pod względem historycznym, jak i kulturowo – przyrodniczym, nie wspominając już o bardzo ważnej roli komunikacyjnej.

SZLAK BURSZTYNOWY

Szlak Bursztynowy w województwie łódzkim jest trasą turystyczną nawiązującą do starożytnego, dalekosiężnego szlaku handlowego, którym kupcy z Cesarstwa Rzymskiego podążali na piaszczyste wybrzeża Bałtyku po „złoto północy”, czyli bursztyn. Droga łączyła północne wybrzeża Adriatyku z południowym wybrzeżem Bałtyku.

Liczne badania archeologiczne, a także źródła historyczne potwierdzają, iż obecny obszar województwa łódzkiego między Prosną i Wartą znajdował się na bursztynowym szlaku. Dlatego też, odwołując się do historycznej tradycji wypraw po opiewany już w starożytnych pieśniach i legendach jantar, zapraszamy do „podróży z historią w tle”.

Podróżujący Szlakiem Bursztynowym może przemierzać go rowerem lub samochodem, a niektóre jego fragmenty również pieszo, konno, a nawet kajakiem.

Szlak tworzą dwie trasy rowerowe o całkowitej długości około 327 km - doliną Warty i Bzury (286 km) i doliną Prosną (41 km) oraz jedna trasa samochodowa o całkowitej długości 357 km.

Trasę rowerową Szlaku Bursztynowego podzielono na 9 odcinków, których długość nie przekracza 50 km i umożliwia przejazd w ciągu jednego dnia połączony ze zwiedzaniem atrakcji turystycznych. Wzdłuż całego Szlaku, w tym w miejscowościach węzłowych (Załęczu Wielkim, Konopnicy, Warcie, Uniejowie, Łęczycy, Sobocie, Nieborowie i Chróście) znajdują się obiekty bazy noclegowej o różnym standardzie.

Przez województwo łódzkie przebiega tylko część trasy wędrówki po bursztyn, którą będzie można kontynuować wyruszając z doliny Prosną na Kalisz i z doliny Warty na Konin i Jezioro Gopło (w kierunku zachodnim ku Europejskiej Drodze Bursztynowej), z doliny Prosną na Opole (w kierunku południowym ku Europejskiej Drodze Bursztynowej), z doliny Warty na Częstochowę i Kraków (w kierunku południowym ku Bursztynowemu Szlakowi Greenways), z doliny Bzury w kierunku doliny Wisły (w kierunku wschodnim ku nie oznakowanemu Bursztynowemu Szlakowi Greenways).

Szlak nie jest oznakowany na całej swojej długości. Trwają prace nad wyznakowaniem odcinka Parzymiechy – Rychłocice o długości 56,5 km. Poza tradycyjnymi znakami nadrzewnymi na trasie szlaku pojawiają się trawertynowe słupy z logo szlaku, które nawiązują do kamieni milowych stanowiących w czasach rzymskich informację dla podróżujących szlakami.

WYRÓŻNIKI SZLAKU BURSZTYNOWEGO:

- ☆ Europejskie Święto Bursztynu w Wieluniu
- ☆ stanowiska archeologiczne czytelne w krajobrazie- kurhany w Przywozie i Łęgu Piekarskim
- ☆ Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu
- ☆ Muzeum Miasta i Rzeki Warty

KONTAKT Z INICJATORAMI SZLAKU

Stowarzyszenie „Polski Szlak Bursztynowy” w Wieluniu

Siedziba : ul. Narutowicza 13, 98-300 Wieluń

e-mail: bursztyn.wielun@wp.pl

Prezes - Bogusław Abramek tel. kom. 697 110 696

Wiceprezes - Janusz Antczak tel. kom. 609 613 199

www.nabursztynowymszlaku.pl

Szlak Bursztynowy, jako szlak turystyczny, już samą nazwą nawiązuje do swoich historycznych korzeni¹. Jednoznacznie kojarzy się z dalekosiężnym szlakiem Cesarstwa Rzymskiego łączącym północne wybrzeża Adriatyku z południowym wybrzeżem Bałtyku. Służył on Rzymianom głównie do wypraw po bursztyn, niemniej jednak dzięki niemu mogli oni wpływać na politykę stosunków wewnętrznych ludów północy. Wzmoczone kontakty handlowe przyspieszały rozwój gospodarczy miejscowości położonych wzdłuż opisywanej drogi. Szlak, podobnie jak inne historyczne trasy handlowe, przebiegał naturalnymi „korytarzami” jakimi były doliny rzek, co znajduje potwierdzenie również dla obszaru województwa łódzkiego.

Bursztyn od czasów prehistorycznych stanowił obiekt „pożądania”, stąd też często określano go złotem północy, złotem słowiańskim lub złotem Bałtyku. Bursztyn ze względu na swoje niezwykle właściwości: barwę, aromat wydzielany podczas palenia, łatwość obróbki, był bardzo, ceniony i wszechstronnie wykorzystywany w lecznictwie, zdobnictwie, ale również do celów magii. Opiewany w pieśniach i legendach pozostawał także w kręgu zainteresowań starożytnych pisarzy i uczonych (m.in. Homera, Sofoklesa, Platona, Pliniusza Starszego i in.).

O tym, że był znany na ziemiach polskich już w początkowych okresach osadnictwa, czyli od ponad 10 tys. lat, świadczą odkrycia archeologiczne w nadmorskich osadach na wybrzeżu Bałtyku datowane na epokę kamienia, w których odnaleziono paciorki, amulety i inne ozdoby z bursztynu. Również w międzyrzeczu Prosny i Warty odkryto zabytki wykonane z bursztynu datowane na wczesną epokę brązu (1500 – 1200 lat p.n.e.).

Bursztyn stał się ważnym artykułem wymiany handlowej między ludnością zamieszkującą południowe wybrzeża Bałtyku a rzymskimi kupcami. Świadczą o tym nie tylko zabytki archeologiczne w formie importów rzymskich, ale również źródła pisane. W dziele Pliniusza Starszego (zmarłego w 79 r. n.e.). „*Naturalis historiae*” znajduje się informacja o wyprawie rzymskiego ekwity po bursztyn. Miał on wyruszyć z dawnego *Carnuntum* nad Dunajem ku wybrzeżom Bałtyku, prawdopodobnie w rejon Zatoki Gdańskiej. O dużym zapotrzebowaniu Rzymian na „złoto północy” świadczą składy bursztynu liczące setki kilogramów, które odkryto we Wrocławiu – Patrynicach i Basonii. Innym źródłem informacji o rzymskim szlaku bursztynowym jest prowizoryczna mapa

¹ rozdział napisany w oparciu o między innymi w oparciu o jego publikowane i niepublikowane artykuły archeologa dr Bogusława Abramka,

Ptolemeusza Klaudiusza (II w. n.e.) z dzieła „Nauka geograficzna”, na którą został wniesiony szlak bursztynowy i co najważniejsze dwie miejscowości na linii rzeki Prosny – *Arsonium* (prawdopodobnie nazwa grodu w Wieruszowie w obecnym województwie łódzkim) i *Calisia* (Kalisz).

Zatem liczne badania, a także źródła historyczne potwierdzają, że obszar między Prosną i Wartą znajdował się na bursztynowym szlaku. Położenie takie zostało wykorzystane przez plemiona Celtów osiadłe na Śląsku, w Małopolsce i na Kujawach, które przejęły handel bursztynem. Dowodem na to są celtyckie wyroby, które dotarły nad Prosnę i Wartę, odnalezione podczas wykopalisk archeologicznych.

Wszystkie dotychczasowe odkrycia archeologiczne potwierdzają przebieg szlaku handlowego przez obszar województwa łódzkiego. Wykorzystywał on naturalny szlak komunikacyjny jakim była dolina rzeki Warty. Dużą rolę tej rzeki w okresie pradziejowym potwierdzają badania archeologiczne prowadzone przez muzea w Wieluniu, Sieradzu, Łodzi i Pabianicach. Wykazały one, że w pierwszych wiekach naszej ery. dolina Warty charakteryzowała się dużą gęstością osadnictwa, a ludność tam mieszkająca wykazywała zaawansowany poziom rozwoju społeczno – gospodarczego, co potwierdza rolę szlaków handlowych w ekspansji myśli „technologicznych”. Nadwarciańskie osady miały dogodne warunki do prowadzenia wymiany handlowej z prowincjami rzymskimi znad Dunaju. Lokalni wodzowie – naczelnicy dzierżyli handel w swoich rękach, zapewniali wędrującym kupcom opiekę, schronienie, a także przewodników, z czego niewątpliwie czerpali korzyści. Wzrastał zatem ich status majątkowy, o czym świadczą bogato wyposażone groby lokalnych przywódców (np. w Przywozie, Głędzianówku).

Warto jednak zauważyć, że nadwarciański szlak handlowy funkcjonował już znacznie wcześniej przed okresem wpływów rzymskich, co potwierdzają znaleziska archeologiczne. Jednak z punktu widzenia Szlaku Bursztynowego najistotniejsze są stanowiska archeologiczne datowane na okres wpływów rzymskich i reprezentujące kulturę przeworską. Dolina Warty, Prosny i Bzury wykazuje ich dużą koncentrację.

WALORY SZLAKU BURSZTYNOWEGO

Szlak prowadzi przez miejscowości z unikatowymi zabytkami dziedzictwa kulturowego. Najważniejsze są te kreujące tożsamość szlaku. W nich znajdują się przebadane stanowiska archeologiczne świadczące nie tylko o wpływach rzymskich na terenie województwa łódzkiego (Przywóz, Walków, Kurnica, Strobin, Niechmierz, Siemiechów, Witaszewice, Głędzianówek), ale również o wysokim rozwoju osadnictwa we wczesnym średniowieczu (Kamion, Toporów, Konopnica, Tum). Największymi archeologicznymi atrakcjami Szlaku są Kurhany Książęce w Przywozie (II w. n.e.) oraz Łęgu Piekarskim (I - II w. n.e.), a także średniowieczne grodziska w Konopnicy i Tumie. Podróż jest okazją spotkania z unikatowymi zabytkami powstałymi w różnych epokach i stylach między innymi:

- ☆ romańskimi kościołami (w Tumie, Rudzie, Krzyworzece, Strońsku), gotyckimi kościołami (w Sieradzu, Uniejowie, Warcie, Wieluniu),
- ☆ drewnianymi kościółkami w stylu wieluńskim (w Łaszewie, Skomlinie, Kadłubie, Gaszynie, Wierzbii, Wiktorowie, Naramicach, Popowicach, Grębieniu),
- ☆ średniowiecznymi zamkami (w Bolesławcu, Uniejowie, Łęczycy),
- ☆ ruinami fortyfikacji miast historycznych Wielunia, Łęczycy, zespołami klasztornymi (w Wieluniu, Widawie, Warcie),
- ☆ założeniami dworskimi (w Ożarowie, Rychłolicach, Ustkowie), założeniami pałacowo - parkowymi (w Walewicach, Nieborowie, Arkadii).

Szlak Bursztynowy daje również możliwość zetknięcia się z folklorem ludowym w skansenach (Sieradz, Maurzyce i Łowicz), rzeźbami demonicznymi w łęczyckim, oraz strojami, kuchnią, rzeźbą, muzyką i tradycjami w łowickim stanowiącymi wizytówkę folkloru polskiego

Wędrówka Szlakiem Bursztynowym to również okazja do niepowtarzalnych spotkań z przyrodą - jaskiniami krasowymi, urozmaiconym krajobrazem, a także przełomowym odcinkiem rzeki Warty w Załęczańskim Parku Krajobrazowym, starorzeczami w dolinach rzek Warty i Widawki w Parku Krajobrazowym Międzyrzecza Warty i Widawki, a także puszcza w Bolimowskim Parku Krajobrazowym. Liczne rezerваты przyrody, w tym ornitologiczny „Jeziorsko” i wodno - krajobrazowy „Rawka”, a także rozległe obszary NATURA 2000 pozwalają poznać walory przyrody środkowej Polski.

Szlak Bursztynowy jako szlak turystyczny posiada pewną specyfikę, gdyż podstawą jego wyznaczenia są miejsca związane z historycznym szlakiem handlowym, które współcześnie przetrwały w formie stanowisk archeologicznych. Nie zawsze są one czytelne w krajobrazie, jednak ze względu na zabytki archeologiczne znalezione podczas wykopalisk można je uznać za miejsca kreujące tożsamość szlaku bursztynowego.

ODCINKI SZLAKU BURSZTYNOWEGO:

- ☆ Granica województwa - Załęcze Wielkie - Konopnica (47 km)
- ☆ Konopnica - Warta (50 km)
- ☆ Warta - Uniejów (40 km)
- ☆ Uniejów - granica województwa (16,3 km)
- ☆ Uniejów - Łęczyca (42,2 km)
- ☆ Łęczyca - Sobota (42,9 km)
- ☆ Sobota - Nieborów (33,5 km)
- ☆ Nieborów - granica województwa (13,7 km)
- ☆ Doliny Rzeki Prosny (Chróscin - granica województwa) (41 km)

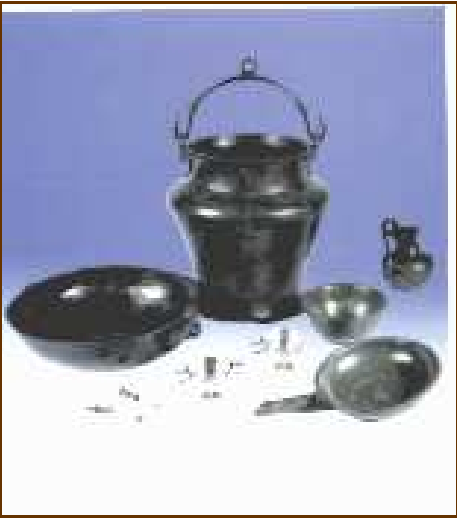

MIEJSCOWOŚCI TOŻSAMOŚCI SZLAKU BURSZTYNOWEGO:

- ☆ Przywóz
- ☆ Walków - Kurnica
- ☆ Strobin
- ☆ Konopnica
- ☆ Niechmirów
- ☆ Siemiechów
- ☆ Łęg Piekarski
- ☆ Tum
- ☆ Witaszewice
- ☆ Głędzianówek

MIEJSCOWOŚCI TOŻSAMOŚCI SZLAKU BURSZTYNOWEGO

<p>Przywóz (Wierzchlas/ wieluński)</p>	<p>Osada i cmentarzysko kurhanowe, (kultura przeworska), stanowisko datowane na okres II - V w. n.e. Kurhany z okresu wpływów rzymskich były najprawdopodobniej miejscem pochówku wodzów plemiennych. Prowadzone pod kierunkiem prof. K. Jażdżewskiego badania doprowadziły do odkrycia cennych znalezisk. W jednym z kurhanów mających wysokość prawie 5 m i średnicę około 25 metrów obok szczątków mężczyzny znaleziono naczynia pochodzenia rzymskiego, a także srebrną i złotą biżuterię, która przed spalaniem zdobiła szatę zmarłego. Legenda głosi, że w kurhanie pochowany został bogaty książę. Drugi kurhan został całkowicie rozgrabiony. W sąsiedztwie kurhanów natrafiono na osadę kultury przeworskiej z epoki brązu (ok. 1200 – 800 lat p.n.e.) Wśród przedmiotów odnalezionych podczas prowadzonych na niej wykopaliskach odnaleziono m.in. żelazny cyrkiel, żelazną kłódkę do wagi (pierwsza w Polsce), oścień do łowienia ryb, kłódkę do skrzyni, narzędzia rolnicze, a także pozostałości dymarek. Zabytki odkryte w osadzie i wydobyte kurhanów można oglądać w Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu.</p>	
<p>Wałków - Kurnica (Osjaków/ wieluński)</p>	<p>Grupy stanowisk, które również obejmują stanowiska kultury przeworskiej w Bębnowie (gm. Osjaków). Reprezentują one osady datowane na III – VII w. n.e.</p>	 <p><i>Brązowa zapinka znad Bałtyku znaleziona w Wałkowie - Kurnicy</i></p>

<p><i>Strobin</i> (Konopnica/ wieluński)</p>	<p>Osada i cmentarzysko datowane na I w. p.n.e. – II w. n.e. reprezentujące kulturę przeworską.</p>	 <p><i>Rekonstrukcja rzymskiego naczynia brązowego ze Strobina</i></p>
<p><i>Konopnica</i> (Konopnica/ wieluński)</p>	<p>W miejscowości znajduje się cmentarzysko kurhanowe, kultury przeworskiej, datowane na I w. p.n.e. – V w. n.e.</p> <p>Szczególnie interesującym stanowiskiem, choć nie związanym z okresem rzymskim, jest grodzisko położone na prawym brzegu Warty, datowane na XII - XVII w.</p>	 <p><i>Importowany z południa grafit okryty w Konopnicy</i></p> <p><i>Grodzisko w Konopnicy</i></p>
<p><i>Niechmirów</i> (Burzenin/ sieradzki)</p>	<p>Miejscowość, w której znajduje się cmentarzysko kultury przeworskiej datowane na I w. p.n.e. – II/III w. n.e.</p>	 <p><i>Brązowe wiaderko rzymskie z Niechmirowa</i></p>

<p><i>Siemiechów</i> (Widawa/ łaski)</p>	<p>Miejscowość, w której znajdują się cmentarzysko i osada kultury przeworskiej datowane na I w. p.n.e. – V w. n.e.</p>	 <p><i>Hełm z Siemiechowa</i></p>
<p><i>Łęg Piekarski</i> (Dobra /turecki/ województwo wielkopolskie)</p>	<p>Miejscowość, w której znajduje się cmentarzysko kurhanowe kultury przeworskiej datowane na I – II w. n.e.</p>	 <p><i>Luksusowe przedmioty z grobu księżęcego w Łęgu Piekarskim</i></p>
<p><i>Tum</i> (Góra Św. Małgorzaty/ łęczycki)</p>	<p>W miejscowości znajdują się liczne ślady osadnictwa kultury przeworskiej z okresu rzymskiego. Najcenniejszym stanowiskiem archeologicznym, choć nie związanym z okresem rzymskim jest grodzisko datowane na VI – VIII w. Grodzisko pierścieniowate zamieszkałe było prawdopodobnie do XII w. Podczas wykopalisk odkryto skarb złożony z ozdób i srebrnych monet z X w.</p>	 <p><i>Grodzisko w Tumie</i></p>

Witaszewice (Góra Św. Małgorzaty/ łęczycki)	W miejscowości znajduje się cmentarzysko kultury przeworskiej datowane na okres rzymski.	
Głędzianówek (Witonia/ łęczycki)	W miejscowości zachował się kurhan książęcy. Wyraźnie zaznacza się w krajobrazie, ze względu na swoje rozmiary - średnica 22 m i wysokość 3 m. Kurhan ma nasyp ziemno - kamienny. Stanowisko datowane jest na okres wpływów późnorzymskich, prawdopodobnie IV lub III w. n.e. Z tym miejscem związana jest miejscowa legenda, mówiąca, iż pochowano tu księdza (w dawnym języku Słowian ksiądz oznaczał księcia). Od czasu do czasu w księżycowe noce pojawia się na kurhanie i siedząc wśród drzew czyta mszał, zaś wiatr roznosi kartki. Prace wykopaliskowe potwierdziły, że jest to miejsce pochówku księcia, aczkolwiek kurhan został szybko obrabowany z cenniejszych skarbów.	 <p><i>Kurhan w Głędzianówku (stan z lat 60. XX w.)</i></p>

NAJWAŻNIEJSZE ATRAKCJE SZLAKU BURSZTYNOWEGO

W kształtowaniu tożsamości Szlaku Bursztynowego ważną rolę odgrywają 43 obiekty dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, które bądź funkcjonują już w kanonie krajoznawczym Polski, bądź ze względu na swoją wartość historyczną powinny zostać do niego wprowadzone. Obiekty te zostały wytypowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i wskazane jako najbardziej reprezentatywne zabytki w skali województwa. Znajdują się one w następujących miejscowościach:

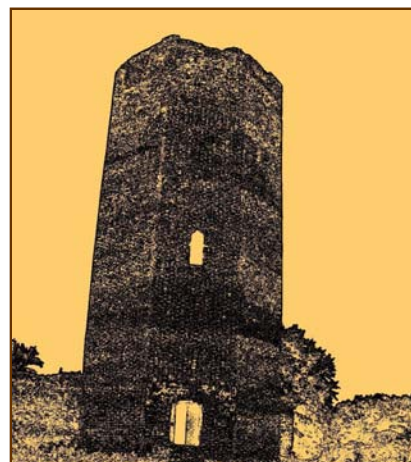
- 🏰 **Łaszew** - szesnastowieczny drewniany kościół typu wieluńskiego p.w. św. Jana Chrzciciela,
- 🏰 **Kamion** - drewniana kapliczka z bali z połowy XVIII w.
- 🏰 **Skomlin** - modrzewiowy kościół p.w. śś. Filipa i Jakuba z połowy XVIII w. z barokowym wnętrzem uznawanym za najciekawsze tego typu

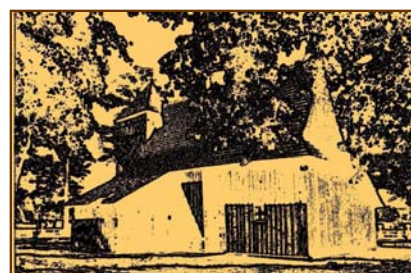
Kościół w Łaszewie

w środkowej Polsce,

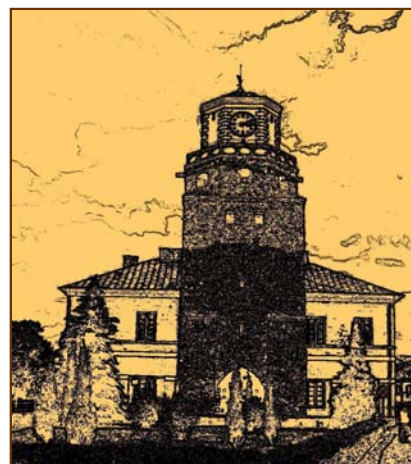
- 🏰 **Bolesławiec** – ruiny czternastowiecznego zamku wzniesionego przez Kazimierza Wielkiego,
- 🏰 **Ożarów** – osiemnastowieczny modrzewiowy dwór alkierzowy wzniesiony przez kasztelana wieluńskiego Władysława Bartochowskiego,
- 🏰 **Kocilew** – drewniany wiatrak z pocz. XX w.,
- 🏰 **Kadłub** – szesnastowieczny drewniany kościół p.w. św. Andrzeja wzniesiony w tzw. stylu wieluńskim jest jednym z najstarszych drewnianych zabytków sakralnych Łódzkiego,
- 🏰 **Gaszyn** – szesnastowieczny drewniany kościół p.w. NMP w tzw. „stylu wieluńskim”,
- 🏰 **Popowice** – późnogotycki kościół drewniany z początku XVI w. p.w. Wszystkich Świętych w tzw. „stylu wieluńskim”,
- 🏰 **Wieluń** – system siedemnastowiecznych murów miejskich, zespół dawnego klasztoru oo. Reformatów z XVII w.,
- 🏰 **Grębień** – drewniany kościół p.w. św. Trójcy z XVI w. wybudowany w tzw. „stylu wieluńskim”,
- 🏰 **Ruda** – kościół p.w. św. Wojciecha wzniesiony w 1142 r., wielokrotnie przebudowywany, zachowały się elementy architektury romańskiej,
- 🏰 **Rychłocice** – klasycystyczny dwór wzniesiony w latach 1820 – 1830 przez rodzinę Nakandów – Trepków, która była właścicielem wsi do 1939 r. ,
- 🏰 **Strońsko** – murowany kościół p.w. św. Urszuli z XIII w. z romańskim portalem,
- 🏰 **Widawa** – barokowy klasztor oo. Bernardynów ufundowany przez rodzinę Wężyków wzniesiony w 1638 r., elementy wyposażenia wewnątrz – renesansowe, barokowe i rokokowe,

Zamek w Bolesławcu

Kościół w Grebieniu

Dawna Brama Krakowska
w Wieluniu

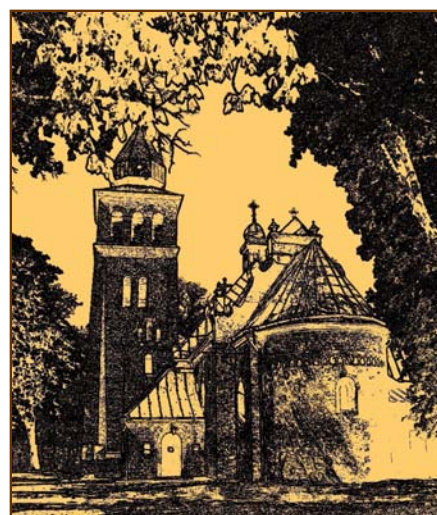

Kościół w Rudzie

- ✠ **Sieradz** – gotycki kościół farny p.w. Wszystkich Świętych z XIV w., zespół dawnego klasztoru oo. Dominikanów wzniesiony w XIV w. przebudowany w epoce baroku,
- ✠ **Warta** – gotycki kościół p.w. św. Mikołaja wzniesiony w XIV w. z zachowanymi oryginalnymi gotyckimi portalami z formowanej cegły, klasztor oo. Bernardynów zbudowany w XV w., przebudowany w XVI i XVII w., kościół p.w. Wniebowzięcia NMP z tego samego czasu co klasztor posiada barokowe wyposażenie,
- ✠ **Ustków** – klasycystyczny murowany dwór z XIX w.,
- ✠ **Uniejów** – kolegiata p.w. NMP wzniesiona w XIV w. z zachowanymi elementami gotyckimi, zamek arcybiskupów gnieźnieńskich z XIV w.,
- ✠ **Leżnica Mała** – drewniany kościół p.w. św. Marii Magdaleny z 1784 r. w stylu barokowym,
- ✠ **Zawada** – drewniany wiatrak,
- ✠ **Łęczyca** – zespół zamkowy z XIV w. wybudowany z inicjatywy Kazimierza Wielkiego, barokowy zespół klasztorny oo. Bernardynów fundowany w 1631 r., osiemnastowieczny ratusz, gotycki kościół farny p.w. św. Andrzeja z XV w.,
- ✠ **Tum** – romańska archikolegiata z XII w., jeden z najcenniejszych zabytków romanizmu w Polsce, grodzisko z VI w.,
- ✠ **Walewice** – barokowo – klasycystyczny pałac Walewskich wzniesiony w 1783 r., obiekt położony jest w parku typu krajobrazowego z 1886 r. zaprojektowanym przez W. Kronenberga
- ✠ **Maurzyce** – pierwszy w Europie most spawany na rzece Słudwi z 1929 r. projektu Stefana Bryły,

Dwór w Ożarowie

Kościół w Strońsku

Kościół p.w. św. Mikołaja w Warcie

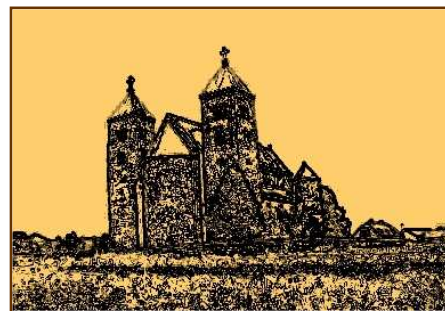
Zamek w Uniejowie

✠ **Łowicz** – barokowy kościół kolegiacki p.w. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja, w XVII w. uzyskał swoją obecną bryłę, kościół oo. Pijarów p.w. NPM i św. Wojciecha, barokowy kościół p.w. św. Leonarda i Małgorzaty, klasycystyczny ratusz z pierwszej połowy XIX w. projektu Bonifacego Witkowskiego, kościół p.w. św. Ducha i św. Małgorzaty (XV w.), będący najstarszym zabytkiem sakralnym miasta,

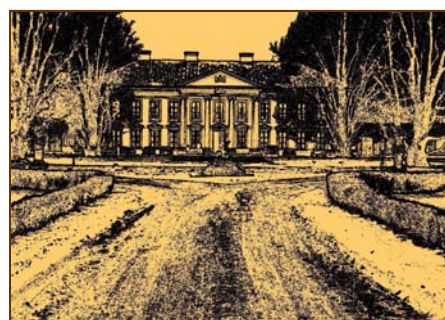
✠ **Arkadia** – romantyczne założenie parkowe z 1778 r. z założony z inicjatywy księżnej Heleny Radziwiłłowej z Przeździeckich, zaprojektowany przez Szymona Bogumiła Zuga (najwybitniejszego architekta ogrodowego czasów stanisławowskich),

✠ **Nieborów** – barokowy zespół pałacowo - parkowy , pałac wzniesiono pod koniec XVII w. przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Michała Radziejowskiego według projektu Tylmana z Gameren ,

✠ **Bolimów** – murowany późnorenesansowy kościół p.w. św. Anny z 1635 r. wzniesiony z fundacji mieszczan bolimowskich, murowany późnorenesansowy kościół p.w. św. Trójcy wzniesiony w latach 1660 – 67, fundowany przez S. Nieborowskiego.

Archikolegiata w Tumie

Pałac w Walewicach

Ratusz w Łowiczu

MIEJSCOWOŚCI Z OBIEKTAMI WPISANYMI DO REJESTRU WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW POŁOŻONE NA SZLAKU BURSZTYNOWYM

Arkadia, Bolimowska Wieś, Bolimów, Borów, Brodnia, Burzenin, Chotynin, Chróścín, Chruślin, Cieszęcin, Dębina, Felinów, Góra Św. Małgorzaty, Humin, Kamion, Kamionacz, Karsznice, Kępowizna, Kochlew, Kolonia Tyczyn, Konopnica, Krasnów, Krzepocinek, Krzętle, Lesisko, Leśniczówka, Leźnica Wielka, Leźnica Mała, Łaszew, Łazin, Łykowe, Bolesławiec, Łęczyca, Łowicz, Wieruszów, Maurzyce, Męcka Wola, Mnichów, Nieborów, Okopy, Oreniczki, Orłów, Osjaków, Parski, Pęcniów, Piaski, Piątek, Piekary, Podłężyce, Pstrokonie, Rychłocice, Siedlątków, Sobota, Spycimierz, Strobin, Strońsko, Sułkowice, Tum, Uniejów, Witów, Wólka Łasiecka, Wyszánów, Zagórki Kolonia, Zduny.

**WYKAZ OBIEKTÓW PRZYRODNICZYCH PODLEGAJĄCYCH OCHRONIE
ZNAJDUJĄCYCH SIĘ PRZY SZLAKU BURSZTYNOWYM**

Obiekty chronione	Ilość	Nazwa obiektów chronionych	Występowanie na poszczególnych odcinkach
Parki Krajobrazowe	3	Załęczański PK	granica województwa – Konopnica,
		PK Międzyrzecza Warty i Widawki	Konopnica – Warta, granica województwa – Konopnica,
		Bolimowski PK	Sobota – Nieborów, Nieborów – granica województwa,
Rezerваты przyrody	11	„Węże” geologiczny	granica województwa – Konopnica,
		„Hołda” leśny, „Półboru” leśny, „Winnica” florystyczny, „Korzeń” torfowiskowy, „Grabica” torfowiskowy,	Konopnica – Warta,
		„Jeziorsko” faunistyczny	Warta – Uniejów,
		„Błonie” słonoroślowy	Uniejów – Łęczycza,
		„Rawka” wodno – krajobrazowy, „Polana Siwica” florystyczny	Nieborów – granica województwa,
		„Długosz Królewski” w Węglewicach florystyczny	Na Rzece Proсна
Stanowiska Dokumentacyjne	2	„Siedlątków”	Warta – Uniejów,
		„Redzeń” - projektowany	Konopnica – Warta,
Zespoły Przyrodniczo – Krajobrazowe	4	„Osjakowski Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy”	granica województwa – Konopnica,
		„Góry Wapienne”	Konopnica – Warta,
		„Uroczysko Zielen”	Warta – Uniejów,
		„Nieborów”	Sobota – Nieborów,
Obszary Chronionego Krajobrazu	5	„Nadwarciański Obszar Chronionego Krajobrazu”	Konopnica – Warta,
		„Uniejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”	Konopnica – Warta, Warta – Uniejów,
		„Pradolina Warszawsko – Berlińska”	Łęczycza – Sobota, Sobota – Nieborów,
		„Dolina Bzury”	Łęczycza – Sobota, Sobota – Nieborów,
		„Bolimowsko – Radziejewicki z Doliną Środkowej Rawki”	Sobota – Nieborów, Nieborów – granica województwa,
Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000	2	„Dolina Środkowej Warty”	Uniejów – granica województwa, Warta – Uniejów,
		„Pradolina Warszawsko – Berlińska”	Uniejów – Łęczycza, Łęczycza – Sobota, Sobota – Nieborów,
Użytki ekologiczne	40	-	na wszystkich odcinkach
Pomniki przyrody	155	-	na wszystkich odcinkach
Razem	67 obszarów chronionych i 155 pomników przyrody		

SPOTKANIA Z HISTORIĄ I KULTURĄ

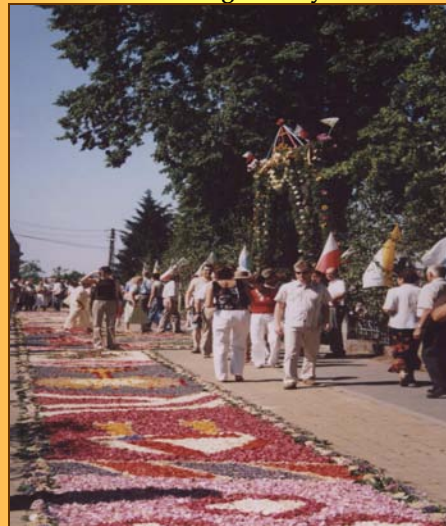
- ☆ Muzea i izby muzealne w Widawie, Sieradzu, Warcie, Głogowcu, Łęczycy, Łowiczu, Nieborowie, Wieruszowie, Bolesławcu, Ożarowie, Chorkach
- ☆ Skanseny w Sieradzu, Maurzycach i Łowiczu
- ☆ Twórcy ludowi m.in. w Bolimowie, Łęczycy, Łowiczu
- ☆ Folklor w etnograficznym subregionie sieradzkim, łęczyckiego, łowickiego
- ☆ Dawne miasta i miasteczka – Wieluń, Burzenin, Widawa, Sieradz, Warta, Uniejów, Łęczyca, Piątek, Sobota, Łowicz, Bolimów, Spycymierz, Wieruszów
- ☆ Sanktuaria na szlaku pielgrzyma w Charlupie Małej, Świnicach Warckich, Cieszęcinie.
- ☆ Ślady wojennych zdarzeń – bunkry w dolinie Warty, cmentarze wojenne Konopnica, Osjaków, Burzenin, Sieradz – Męka
- ☆ Wybrane wydarzenia kulturalne w Wieluniu (Europejskie Święto Bursztynu), Uniejowie (turniej rycerski, jarmark średniowieczny), Spycimierzu (układanie kwiatnych dywanów na drodze procesji w Boże Ciało), Łowiczu (Festiwal Książackie Jadło, Ogólnopolskie Spotkania folklorystycznych), Kamionie (Ogólnopolskie Plenery Malarskie „Gdzieś w środku Polski”), Łęczycy (Jarmark Benedyktyna Polaka, Międzynarodowy Turniej Rycerski)

Folklor sieradzki

Sieradzki Park Etnograficzny w Sieradzu

W Spycimierzu w Boże Ciało

Dom narodzin św. Faustyny w Głogowcu

NA ŁONIE NATURY

- ♣ w dolinach Prosny, Warty, Bzury, Rawki
- ♣ w parkach krajobrazowych:
Załęczańskim,
Międzyrzecza Warty i Widawki,
Bolimowskim
- ♣ z krajobrazami Jury Wieluńskiej,
pradoliny Warszawsko - Berlińskiej
- ♣ w rezerwatach przyrody m. in.
w rezerwacie ornitologicznym
„Jeziorsko”, wodno - krajobrazowym
„Rawki” (w Bolimowskim PK)
- ♣ na obszarach Natura 2000
- ♣ w cieniu licznych pomników przyrody -
wiekowych drzew

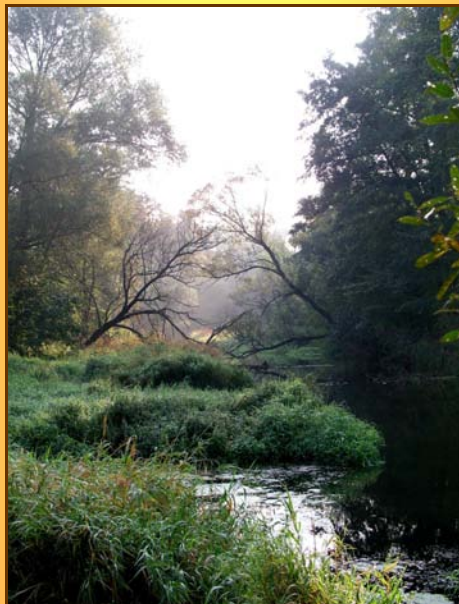
W Załęczańskim Parku Krajobrazowym

W dolinie Warty

W dolinie Warty widok z grodziska w Konopnicy

W dolinie Rawki

SZLAK ROMAŃSKI

Architektura romańska w Polsce rozwijała się od XI do XIII w. pod wpływem sztuki niemieckiej, włoskiej i francuskiej dającej wzorce dla powstania budowli zarówno sakralnych, jak i świeckich. Do dziś monumentalne budowle kościołów i klasztorów są niezwykłą atrakcją turystyczną. Można je odnaleźć jeszcze w wielu regionach Europy, w tym również na terenie województwa łódzkiego.

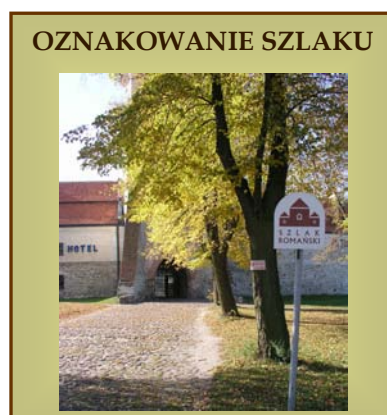
Szlak Romański to ponadregionalne trasy kulturowe powstające nie tylko na obszarze Polski, ale również Niemiec, Austrii, Włoch, Słowenii, Francji i Hiszpanii. W Polsce Szlak Romański został zainicjowany przez Stowarzyszenie Miłośników Kultury Średniowiecza „Piastowska Droga Romańska”. Oficjalne otwarcie Szlaku Romańskiego nastąpiło w 2001 r. Szlak Romański jest trasą turystyczną, jedną z najważniejszych obok Szlaku Cysterskiego i Drogi Św. Jakuba.

Szlak łączy miejscowości o przeszłości romańskiej, m.in. Tum, Sulejów, Gniezno, Kruszwicę, Kraków, Kałdus, Siewierz, Strzelno. W podróż Szlakiem Romańskim zapraszamy również do województwa łódzkiego, w którym znajduje się 7 zabytków architektury romańskiej.

Szlak Romański w województwie łódzkim jest zamkniętą pętlą łączącą zabytki polskiego romanizmu. Założeniem projektu¹ jest stworzenie wojewódzkiej trasy samochodowej, która za pomocą łączników będzie doprowadzała turystów do zabytków romańskich położonych w województwach sąsiednich. Dlatego też szlaki łącznikowe wyprowadzone są poza województwo w kierunku zachodnim (na Kępno, Kotłów, Kalisz, Kościelec Kolski), w kierunku północnym (na Płock), w kierunku północno – wschodnim na Czerwińsk, w kierunku południowo – wschodnim (na Końskie i Św. Krzyż), w kierunku południowym (na Jędrzejów i Siewierz).

Projekt Szlaku Romańskiego (445 km) jest adresowany dla turystów podróżujących samochodem, choć obiekty romańskie dostępne są również z lokalnej sieci szlaków rowerowych i pieszych. Szlak Romański w województwie łódzkim można podzielić na 6 odcinków wyznaczonych na trasie między miejscowościami węzłowymi (tj. Tumem, Inowłodzem, Żarnowem, Sulejowem, Strońskiem, Rudą i Krzywórzecą).

Szlak Romański nie jest trasą oznakowaną, choć przy niektórych obiektach można znaleźć logo szlaku².

¹ Przebieg Szlaku jest propozycją Grzegorza Bednarka (założyciela Szlaku Romańskiego w Polsce)

² Logo jest znakiem zastrzeżonym, wykorzystanie wymaga zgody G. Bednarka

WYRÓŻNIKI SZLAKU ROMAŃSKIEGO

- ✠ Zabytki architektury romańskiej oraz ich relikty niewidoczne na powierzchni (w Tumie, Inowłodzu, Żarnowie, Sulejowie – Podklasztorzu, Strońsku, Sieradzu, Rudzie, Krzyworzece)
- ✠ Muzeum Opactwa Cystersów w Sulejowie – Podklasztorzu
- ✠ Turnieje rycerskie w Łęczycy, Sulejowie – Podklasztorzu, Jarmark Benedykta Polaka w Łęczycy

Archikolegiata W Tumie

Wnętrze kapitularza w klasztorze
oo. Cystersów w Sulejowie – Podklasztorzu

Turniej rycerski na zamku w Łęczycy

KONTAKT Z INICJATOREMI SZLAKU

Grzegorz Bednarek
info@szlakromanski.com
www.szlakromanski.com

Historyczne uwarunkowania Szlaku Romańskiego wiążą się z architektonicznym dziedzictwem sztuki romańskiej w Polsce. Trasa turystyczna łączy najistotniejsze w skali kraju obiekty zabytkowe powstałe w czasach piastowskich. Warto jednak zaznaczyć, że Szlak Romański nie obejmuje wszystkich zabytków architektury romańskiej w Polsce.

Romańskie dziedzictwo najlepiej zachowało się w formie obiektów sakralnych. W Polsce największe znaczenie dla rozwoju stylu romańskiego miały klasztory benedyktyńskie i cysterskie, które obecnie stanowią najlepiej zachowane założenia wybudowane według romańskich wzorców. Budowle romańskie powstawały z kamienia (wapień, piaskowiec, granit) stosowanego w różnych formach (otoczek, ociosanych głazów, kostek ciosowych, w późniejszym okresie wykorzystywano również cegłę). Ich charakterystyczną cechą jest masywność bryły, podkreślona przez nie tynkowane grube mury, małe rozglifione okna (również półkoliste i koliste, biforia i triforia) oraz wieże, które stwarzały możliwość pełnienia przez obiekty sakralne, również funkcji obronnej. Obiekty stawiano na planach prostych figur geometrycznych, stąd też rotundy budowane na planie centralnym oraz budowle na planie podłużnym w kościołach trójnawowych i transeptowych. Ponadto kościoły zakładano również na planie krzyża łacińskiego, w tym przypadku posiadały one prezbiterium często zakończone absydą. Kościoły miały charakter zarówno bazylikowy, jak i halowy. Charakterystycznym elementem były bogato dekorowane portale, które stanowiły symboliczną granicę między doczesnością a życiem po śmierci. Sztuka romańska stosowała także różne formy dekoracyjne m.in. freski, fryzy arkadkowe, a także ornamenty roślinne, zwierzęce, przedstawiające sceny misyjne oraz moralizatorskie.

Obiekty romańskie rozproszone są na terenie Polski w trzynastu województwach, przy czym największym ich dziedzictwem mogą poszczycić się województwo dolnośląskie i małopolskie³. Nie wszystkie zostały jednak uwzględnione w opracowaniach dotyczących Szlaku Romańskiego. Na obszarze województwa łódzkiego znajduje się 7 obiektów zabytkowych reprezentujących styl romański. Niektórzy badacze dodają do tej grupy tzw. „rotundę” w Sieradzu - relikw obiektu sakralnego.

³ na podstawie pracy magisterskiej I. Borowińskiej „Szlak Romański jako przykład produktu turystycznego województwa łódzkiego” (2003)

WALORY SZLAKU ROMAŃSKIEGO

Szlak Romański obejmuje swym zasięgiem znaczny obszar województwa łódzkiego, dlatego też, stwarza szerokie możliwości poznania dziedzictwa regionu. Wędrówka szlakiem to podróż przez dawne krainy historyczne (Ziemie Sieradzką, Wieluńską, Łęczycką, Opoczyńską), a także możliwość spotkania się z różnorodnością ginących przejawów folkloru w subregionach etnograficznych (sieradzkim, łęczyckim, piotrkowskim i opoczyńskim). Pozwala odkryć również magię innych miast regionu m.in. Łodzi, Sieradza, Warty, Uniejowa, Łęczycy, Brzezin, Tomaszowa Mazowieckiego, Piotrkowa Trybunalskiego, Wielunia.

Zaproszeniem do podróży jest także przyroda parków krajobrazowych (Międzyrzecza Warty i Widawki, Wzniesień Łódzkich, Spalskiego, Sulejowskiego) i dolin Pilicy i Warty, na których znajdują się duże akweny - Zbiornik Jeziorsko i Zalew Sulejowski, stwarzające dogodne warunki do uprawiania turystyki wodnej.

Tożsamość Szlaku Romańskiego jest kreowana przez obiekty związane z epoką romanizmu w Polsce. Na obszarze województwa znajduje się 8 obiektów, które noszą cechy romanizmu. Miejscowości te w większości można uznać za fundament kształtowania tożsamości szlaku. Znajdują się w nich bowiem obiekty, które w mniejszym, bądź w większym stopniu zachowały elementy romańskie. Wyjątek stanowi Sieradz, w którym zachowały się ślady romańskiej rotundy niedostępnej dla turystów. W związku z tym Sieradz nie wskazano jako miejscowości węzłowej i kreującej tożsamość szlaku w takim stopniu jak Tum, Inowłódz, Żarnów, Sulejów, Strońsko, Krzyworzeka czy Ruda.

ODCINKI SZLAKU:

- Tum - Inowłódz (140 km)
- Inowłódz - Żarnów - Sulejów (64 km),
- Sulejów - Strońsko (80 km),
- Strońsko - Tum (108 km),
- Strońsko - Ruda - Krzyworzeka (67 km)

MIEJSCOWOŚCI Z ZABYTKAMI ROMAŃSKIMI KREUJĄCYMI TOŻSAMOŚĆ SZLAKU ROMAŃSKIEGO:

- Tum
- Inowłódz
- Żarnów
- Sulejów
- Strońsko
- Ruda
- Krzyworzeka

MIEJSCOWOŚCI Z ZABYTKAMI ROMAŃSKIMI KREUJĄCYMI TOŻSAMOŚĆ SZLAKU ROMAŃSKIEGO:

Miejscowość (gmina/powiat)	Opis
Tum (Góra Św. Małgorzaty/ łęczycki)	Tum, był dawnym grodem łęczyckim usytuowanym wśród bagnistych łąk doliny Bzury. W XII w. był centralnym ośrodkiem politycznym i kościelnym Polski. Według części badaczy na miejscu obecnej świątyni znajdowało się pierwotnie opactwo benedyktynów – eremitów, którego pozostałością mają być reliktów zabudowań odkrytych pod posadzką kościoła. Datuje się je na ok. XI w. Zachowana do dziś archikolegiata (kościół p.w. NMP i św. Aleksego) powstała w latach 1140-1161, mimo wielokrotnym zniszczeniom i przebudowom jakim ulegała, jest jednym z najlepiej zachowanych zabytków romańskich wzniesionych w I poł. XII w. w Polsce. Powstała świątynia była opactwem benedyktyńskim – jednym z pierwszych klasztorów w kraju. Jest to budowla orientowana, murowana z kostek granitu narzutowego, w formie trójnawowej bazyliki emporowej o sześciu przęsłach. Wyodrębnione prezbiterium zamyka apsyda z apsydiolą. Apsydy zamykają także nawy boczne w ich wschodnich krańcach, w tej części od północy i południa znajdują się aneksy na planie podków. Od strony zachodniej korpus został ujęty dwoma czworobocznymi wieżami, pomiędzy którymi mieści się dwukondygnacyjna apsyda. Do wnętrza prowadzi romański portal bogato zdobiony postaciami zwierzęcymi, motywami roślinnymi i figuralnymi.

Tum
(Góra Św.
Małgorzaty/
łęczycki)

Z zachowanego wyposażenia romańskiego należy wspomnieć o portalu głównym przedstawiającym Najświętszą Marię Pannę z aniołami (powstały na początku XII w.) i część wystroju malarskiego (w tym znane przedstawienie Chrystusa Pantokratora w apsydzie zachodniej kościoła).

Inowłódz
(Inowłódz/
tomaszowski)

Kościół pierwotnie będący kaplicą, powstał w 1086 r. dzięki fundacji Władysława Hermana. Został odrestaurowany i częściowo zrekonstruowany w latach 1936-1938 przez Wilhelma K. Henneberga. Świątynia położona jest na północnym brzegu Pilicy, na północny-wschód od miasta. Budowla wymurowana została z ciosanego piaskowca, na rzucie prostokąta z półkolistą absydą i okrągłą wieżą, wznoszącą się po zachodniej stronie. Zakrystia ulokowana została po północnej, a kruchta po zachodniej stronie nawy w przyziemiu.

Kościelne sklepienia mają trojaki charakter. Wewnątrz strop jest belkowany, zakrystia posiada sklepienia kolebkowe, a kruchta krzyżowe. Na piętrze mieści się empora wsparta na słupie i dwóch przyściennych filarach, które połączone są ze sobą arkadami. Otwiera się szeroką arkadą na pierwszą kondygnację wieży oraz przeźroczem na nawę.

Okna kościoła są bardzo wąskie i zamykają się półkoliście. Ponadto posiadają szerokie rozglifienia.

W dolnej części wieży ulokowane zostały dwie strzelnice, a w górnej dwa piętra okien bliźnich.

Mury zwieńczone są fryzem arkadowym, znajdującym się pod okapem, oraz gzymsem, bogato profilowanym. Zadaszenie świątyni jest dwuspadowe, a nad wieżą stożkowe.

Współcześnie w odrestaurowanym obiekcie elementy romańskie zachowały się tylko częściowo, jednak nie zmniejsza to jego rangi. Budowla zaliczana jest do jednego z najcenniejszych zabytków województwa łódzkiego.

Inowłódz
(Inowłódz/
tomaszowski)

Żarnów
(Żarnów/
opoczyński)

Kościół p.w. św. Mikołaja należy do najstarszych zabytków województwa łódzkiego. Murowana świątynia romańska została wzniesiona w drugiej połowie XII w. Późnogotyckie prezbiterium pochodzi z 1503 r. natomiast po pożarze w 1903 roku świątynia została rozbudowana.

Elementami romańskimi w kościele są:

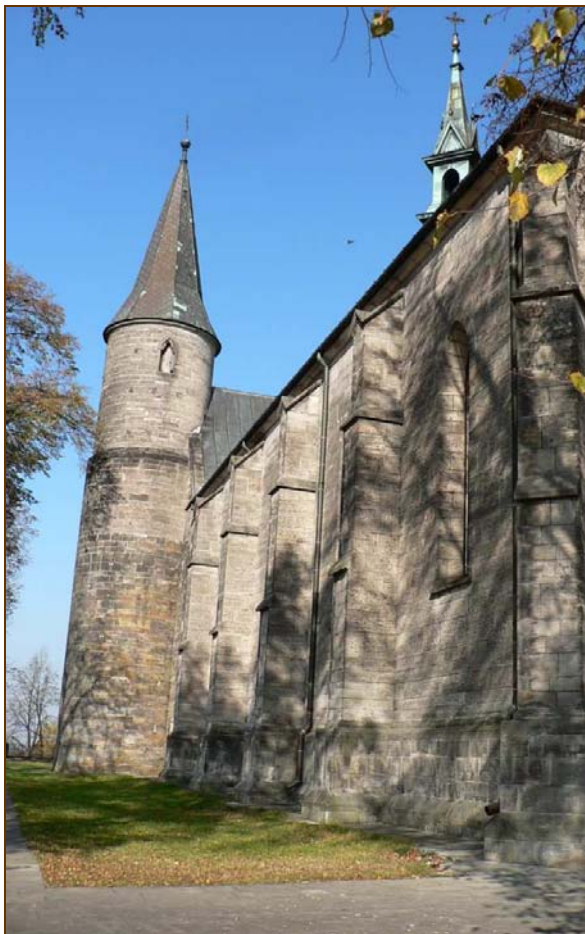
- zachodnie przęsło nawy z emporą,
- okrągła wieża,
- pozostałości ścian nawy północnej i południowej przylegające do gotyckiego prezbiterium oraz niektóre okna.

W ścianach bocznych odnajdujemy romańskie pilastry, wśród nich dwa posiadają głowice zdobione liśćmi akantu i motywami zwierzęcymi.

Czytelne są także elementy gotyckie w prezbiterium – ostrołukowe okna z maswerkami, sklepienie gwiaździste, na zewnątrz skarpy, drewniane drzwi z żelaznymi okuciami.

Drewniana dzwonnica znajdująca się w sąsiedztwie kościoła pochodzi z przełomu XIX/XX w.

Żarnów
(Żarnów/
opoczyński)

*Sulejów-
Podklasztorze*
(Sulejów/
piotrkowski)

Klasztor Cystersów w Sulejowie – Podklasztorzu powstały na przełomie XII i XIII w., jest unikatową budowlą w skali krajowej i jedynym obiektem pocysterskim na terenie Łódzkiego. Leży on również na przebiegu Szlaku Romańskiego. Cechą wyróżniającą dawne opactwo spośród innych obiektów cysterskich w Polsce jest zachowany system umocnień, które powstawały od XIV do XVI w. Początki zakonu Cystersów w Sulejowie sięgają XII w. Wówczas to, w 1177 r. książę Kazimierz Sprawiedliwy nadał Sulejów oraz otaczające go włości klasztorowi Cystersów z Morimond. Teren, na którym ulokowano francuskich Cystersów leżał w dolinie Pilicy na szlaku handlowym. Jednocześnie było to czwarte po Jędrzejowie, Koprzywnicy i Wąchocku miejsce w Polsce, w którym osiedlili się Cystersi. W XIII w. opactwo było jednym z najzamożniejszych w kraju. Zakonnicy pomnażali swój majątek dzięki uprawnieniom gospodarczym m. in. pobieraniu dziesięciny, cła, organizacji targów, kontroli handlu, łowieniu zwierząt (zwłaszcza bobrów).

Położony w malowniczej dolinie Pilicy klasztor do czasów współczesnych nie przetrwał w całości. Jednak zachowało się jego wschodnie skrzydło, w tym zakrystia i kapituła, ruiny późno romańskiego, południowego i zachodniego, skrzydła opactwa oraz mury obronne z basztami, bramami, arsenał, budynki mieszkalne i gospodarcze, które są najnowszymi obiektami - obecnie najbardziej imponującymi wyglądem.

**Sulejów-
Podklasztorze**
(Sulejów/
piotrkowski)

W obrębie murów znajduje się późnoromański kościół p.w. św. Tomasza (pocz. XIII w.), budynki klasztorne z najcenniejszym kapitułarzem, w którym obecnie znajduje się muzeum prezentujące historię opactwa. Obronność obiektu podkreśla system murów, który zachował się w bardzo dobrym stanie, wraz z wyróżniającymi się Basztą Mauretańską, Wieżą Rycerską, Wieżą Attykową, Bramą Krakowską, Bramą Muzyczną, Wieżą Opacką. Do dnia dzisiejszego obiekt użytkowany jest przez Cystersów, a częściowo został zaadaptowany na hotel oferujący powrót do przeszłości poprzez organizowanie walk rycerskich.

Na opisywanym terenie znajdują się również zabytki archeologiczne: osada z okresu wczesnego średniowiecza oraz cmentarzysko z późnego średniowiecza.

Strońsko
(Zapolice/
zduńskowolski)

Kościół p.w. św. Urszuli i Jedenastu Tysięcy Dziewic powstał w pierwszej połowie XIII wieku. Obiekt uznawany jest za jeden z najstarszych obiektów ceglanych w Polsce. Na terenie świątyni znajdują się także elementy XX wieczne, takie jak kaplica czy wieża. W najstarszej części odnajdujemy elementy romańskie.

W roku 1726 kościół został poszerzony i odbudowany dzięki Kazimierzowi Walewskiemu. Jest to budynek murowany z cegły, jednonawowy z węższym i stosunkowo krótkim prezbiterium, które zakończone zostało półkolistą absydą. Przy starszej części nawy, północnej ulokowana została zakrystia, a przy nowszej, wyżej wspomniana kaplica. Po stronie południowej znajdują się nowsze dobudówki jak kruchta, wieżyczka, czy wieża. Sklepienia kolebkowe widnieją w prezbiterium, w zakrystii mamy do czynienia z charakterystycznym sklepieniem kolebkowym z lunetami, a w nowie znajduje się strop.

Srońsko
(Zapolice/
zduńskowski)

Na absydzie z zewnątrz można zobaczyć arkadowy fryz ułożony z cegieł. Całość okrywa dwuspadowy dach. Wart uwagi jest tympanon romański z piaskowca, umieszczony w kruchcie, płaskorzeźbiony, który przedstawia skrzydlatego smoka z wilczą głową pożerającego szarańczę.

Sieradz
(miasto
Sieradz/
sieradzki)

Relikty romańskiej rotundy datowanej na lata siedemdziesiąte XIII w. Związana z postacią Leszka Czarnego, który na wzgórzu zamkowym zbudował siedzibę książąt sieradzkich. Badania archeologiczne potwierdzają istnienie również wcześniejszej budowli. Obecnie rotunda została zasypała w celach ochronnych i nie jest widoczna.

Sieradz
(miasto
Sieradz/
sieradzki)

Kościół p.w. NMP i św. Wojciecha został zbudowany w 1142 roku i do roku 1420 był kościołem kolegiackim. Czterokrotnie, przebudowywany. W 1803 roku został przekształcony przez Józefa Głowińskiego, poprzez obniżenie murów nawy, zniesienie wieży, powodując tymi zmianami zatracenie większości elementów gotyckich.

Ruda
(Wieluń/
wieluński)

W wyniku licznych przebudów w obiekcie zachował się element romański, jakim jest fragment ściany z XII w. zbudowanej z ociosanego piaskowca oraz elementy gotyckie i renesansowe. Obiekt sakralny jest budynkiem murowanym z ciosu i cegły gotyckiej, o prostokątnej nawie, nieco niższym i węższym prezbiterium, zamkniętym wielobocznie. Zakrystia ulokowana została, tuż przy północnej ścianie prezbiterium, kruchta zaś prezentująca klasycystyczny styl, mieści się po zachodniej stronie nawy. Przy nawie od północy można zwiedzać kaplicę, renesansową z 1594 roku. Nawa posiada sufit z pierwszej połowy XIX w., a w prezbiterium można zobaczyć typowe, piętnastowieczne sklepienie krzyżowo-żebrowe, ze śladami późnorenesansowych stiuków. W zakrystii natomiast widoczne jest sklepienie o charakterze kolebkowym. We wnętrzu znajdują się trzy ołtarze. Główny z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, oraz dwa ołtarze boczne. Warto zwrócić uwagę także kamienną tablicę z herbami i datą 1594.

Zespół sakralny kościoła p.w. św. Piotra i Pawła powstał w 1264 r. Wielokrotnie przebudowywany (XVIII, XX w.) nosi w sobie cechy wielu stylów.

Krzyworzeka
(Mokrsko/
wieluński)

Kościół wzniesiony został z kamienia polnego, ale nadbudowę wykonano z cegły. W bocznej ścianie prezbiterium zachowało się romańskie okno o wykroju czworolistnym. Wnętrze kościoła posiada wyposażenie z XIV – XVIII w. Najlepiej zachowanym elementem romańskim zespołu sakralnego jest wolnostojąca romańska dzwonnica z XIII w. zbudowana z kamienia polnego. Jej wąskie okna półkoliście zamknięte, podobnie jak wejście, nadają jej obronny charakter. Kościół wraz z dzwonnica jest uznawany za jeden z najcenniejszych zabytków sakralnych w województwie łódzkim.

NAJWAŻNIEJSZE ATRAKCJE SZLAKU ROMAŃSKIEGO

Szlak Romański stwarza również możliwość „spotkania” 52 obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym. Obiekty te zostały wytypowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i wskazane jako najbardziej reprezentatywne zabytki w skali województwa. Znajdują się one w następujących miejscowościach:

- ✚ **Tum** – romańska archikolegiata z XII w., jeden z najcenniejszych zabytków romanizmu w Polsce, grodzisko z VI w.,
- ✚ **Gieczno** – drewniany kościół p.w. Wszystkich Świętych z 1717 r.
- ✚ **Modlna** – drewniany kościół p.w. Bożego Ciała datowany na XVII – XVIII w.
- ✚ **Biała** - drewniany kościół p.w. śś. Piotra i Pawła z XVIII w.
- ✚ **Koźle** – drewniany kościół parafialny p.w. św. Szczepana z 1752.
- ✚ **Bratoszewice** – murowany późnogotycki kościół p.w. św. Augustyna z przełomu XV i XVI w.
W miejscowości znajduje się również neorenesansowy pałac Rzewuskich wzniesiony w 1921 – 1922 roku wg projektu J. Nagórskiego.
- ✚ **Niesułków** - drewniany kościół p.w. św. Wojciecha z drugiej połowy XVII wieku
- ✚ **Brzeziny** – dwa kościoły, w tym barokowy kościół p.w. św. Anny z XVIII w. oraz XI w. kościół p.w. Podwyższenia Świętego Krzyża oraz dwa zespoły klasztorne, w tym siedemnasatwieczny zespół klasztorny o.o. Reformatów z kościołem p.w. św. Franciszka
- ✚ **Rogów** – stacja Rogowskiej Kolei Wąskotorowej wybudowanej w latach 1914 – 1915.
- ✚ **Inowłódz** - kościół p.w. św. Idziego. Zbudowany ok. 1086 r. Zabytek o znaczeniu krajowym.

Archikolegiata w Tumie

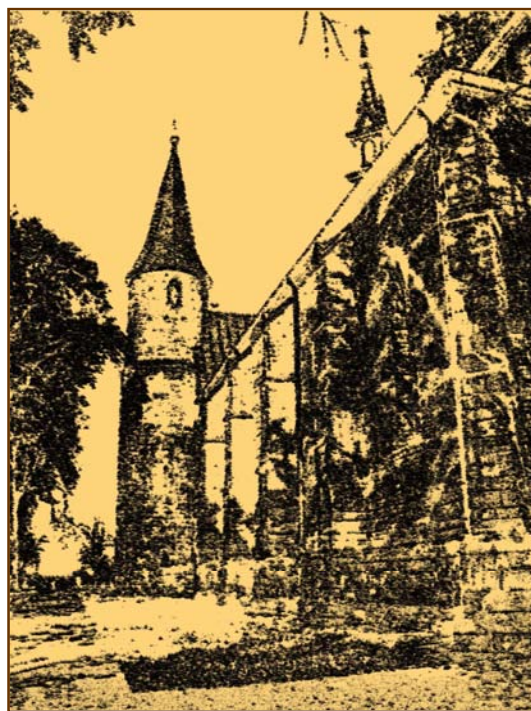

Kolejka wąskotorowa w Rogowie

Kościół w Inowłodzu

- ✚ **Opoczno** – zamek z XIV w., odbudowany w XIX w.
- ✚ **Białaczów** -zespół pałacowo - parkowy 1797-1800 r. z klasycystycznym pałacem Małachowskich.
- ✚ **Żarnów** - kościół p.w. św. Mikołaja jest przykładem budowli z elementami romańskimi, co czyni ją jedną z najcenniejszych w województwie łódzkim. Kościół powstał w drugiej połowie XII w. zaś prezbiterium późnogotyckie na początku XVI w.
- ✚ **Sulejów – Podklasztorze** - zespół klasztorny dawnego opactwa Cystersów z przełomu XII i XIII w. W obrębie klasztoru zachowały się mury zakrystii i kapitułarz. Elementem założenia jest obwód warowny z przełomu XV i XVI w. obejmujący mury obronne z basztami i wieżami bramnymi. Zrekonstruowane budynki przyległe, powstałe w czasach późniejszych między XV, a XVII w. zostały zaadaptowane na funkcje hotelowe. W kapitułarzu mieści się muzeum.
- ✚ **Witów** - zespół klasztorny oo. Norbertanów wzniesiony w połowie XIII w. przebudowywany pod koniec XVIII w.
- ✚ **Piotrków Trybunalski** - dworzec PKP z 1846 r., zespół klasztorny oo. Jezuitów, z kościołem i dawnym kolegium wybudowane w latach 1701 - 1727 r., klasztor o.o. Bernardynów z pierwszej połowy XII w., zespół klasztorny Panien Dominikanek wzniesiony w latach 1627 - 1637 r., zespół sakralny kościoła parafialnego p.w.św. Jakuba, sprzed 1400 r.
- ✚ **Widawa** – barokowy klasztor oo. Bernardynów ufundowany przez rodzinę Wężyków

Kościół w Żarnowie

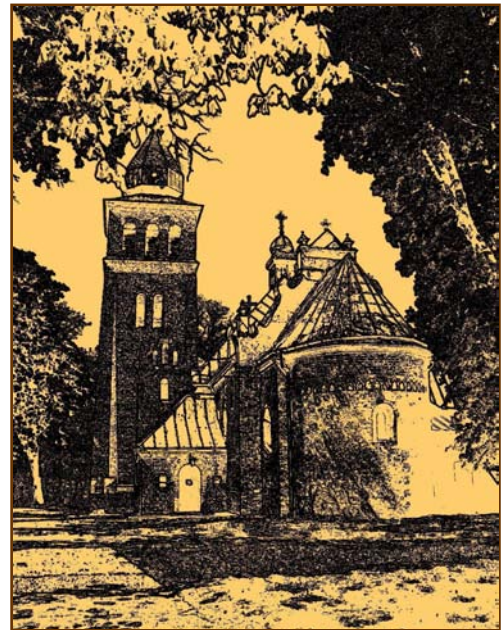
Zespół klasztorny o.o. Cystersów w Sulejowie

Zespół klasztorny Panien Dominikanek w Piotrkowie Trybunalskim

wzniesiony w 1638 r., elementy wyposażenia
wnętrz – renesansowe, barokowe i rokokowe,

- ✚ **Strońsko** – murowany kościół p.w. św. Urszuli i Jedenastu Tysięcy Dziewic z XIII w.
z romańskim portalem,
- ✚ **Sieradz** – gotycki kościół farny p.w. Wszystkich Świętych z XIV w., zespół dawnego klasztoru oo. Dominikanów wzniesiony w XIV w.,
przebudowany w epoce baroku,
- ✚ **Warta** – gotycki kościół p.w. św. Mikołaja wzniesiony w XIV w. z zachowanymi oryginalnymi gotyckimi portalami z formowanej cegły, klasztor o.o. Bernardynów zbudowany w XV w., przebudowany zaś w XVI i XVII w., kościół p.w. Wniebowzięcia NMP z tego samego okresu co klasztor posiadający barokowe wyposażenie,
- ✚ **Ustków** – klasycystyczny murowany dwór z XIX w. ,
- ✚ **Uniejów** – kolegiata p.w. NMP wzniesiona w XIV w. z zachowanymi elementami gotyckimi, zamek arcybiskupów gnieźnieńskich z XIV w.
- ✚ **Zawada** – drewniany wiatrak,
- ✚ **Leżnica Mała** – drewniany kościół z 1784 r. w stylu barokowym p.w. św. Marii Magdaleny,
- ✚ **Łęczyca** – zespół zamkowy z XIV w., barokowy zespół klasztorny o.o. Bernardynów fundowany w 1631 r. , osiemnastowieczny ratusz, gotycki kościół farny p.w. św. Andrzeja z XV w. ,
- ✚ **Rychłocice** – klasycystyczny dwór wzniesiony w latach 1820 – 30 przez rodzinę Nakandów – Trepków, która była właścicielem wsi do 1939 r. ,
- ✚ **Wieluń** – system XIV – wiecznych murów miejskich, zespół dawnego klasztoru

Kościół w Strońsku

Kościół Leżnicy Małej

Zamek w Uniejowie

oo. Reformatów z XVII w.,

✚ **Ruda** – kościół p.w. św. Wojciecha wzniesiony w 1142 r., wielokrotnie przebudowywany, zachowały się elementy architektury romańskiej,

✚ **Popowice** – późnogotycki kościół drewniany z początku XVI w. p.w. Wszystkich Świętych w tzw. „stylu wieluńskim”,

✚ **Kadłub** - drewniany kościół p.w. św. Andrzeja (XVI w.) wzniesiony w tzw. stylu wieluńskim jest jednym z najstarszych drewnianych zabytków sakralnych w województwie łódzkim,

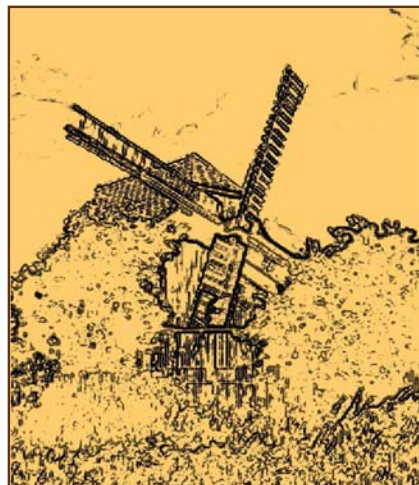
✚ **Gaszyn** - szesnastowieczny drewniany kościół p.w. NMP w tzw. „stylu wieluńskim”,

✚ **Ożarów** – osiemnastowieczny modrzewiowy dwór alkierzowy wzniesiony przez kasztelana wieluńskiego Władysława Bartochowskiego,

✚ **Kocilew** – drewniany wiatrak z 1914 r.

Dwór w Rychłolicach

Wiatrak w Kocilewie

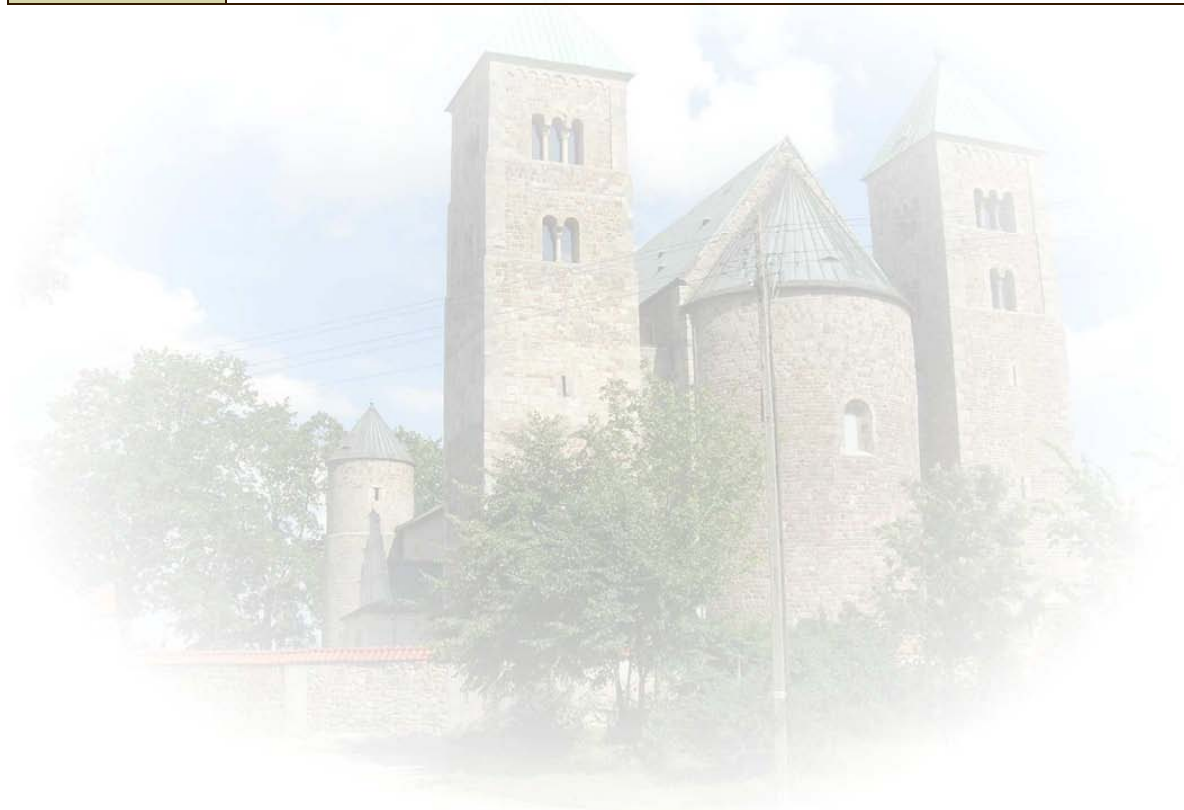
MIEJSCOWOŚCI Z OBIEKTAMI WPISANYMI DO REJESTRU WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW POŁOŻONE NA SZLAKU ROMAŃSKIM

Adamów, Besiekierz – Górzewo, Biała, Białaczów, Białynin, Biernacie, Biskupice, Błonie, Bratoszewice, Brodnia, Bronów, Budków, Bujny, Bukowie, Byszewy, Chojne, Chotów, Cieblowice Duże, Czepów Dolny, Dąbrowa, Dębina, Dębowa Góra, Dobrzelów, Drużbin, Dzierżazna, Felinów, Gaszyn, Gieczno, Głina, Głupice, Goślub, Góra Św. Małgorzaty, Grodzisko, Grzmiąca, Inowłódz, Jankowice, Janowice, Januszewice, Jeżewo, Jeżów, Józefów, Kadłub, Kalinków, Kalinków, Kalinowa, Kamionacz, Kamionka, Karsznice, Dębliny, Kocilew, Kolonia Tyczyn, Konarze, Konopnica, Kozanki, Kozuby, Koźle, Krzepczów, Krzepocinek, Krzelów, Krzętle, Krzyworzeka, Kwiatkówka, Leonów, Lesisko, Leśmierz, Leźnica Mała, Lisowice, Łobudzice, Brzeziny, Łęczycza, Łódź, Opoczno, Piotrków Trybunalski, Sieradz, Tomaszów Mazowiecki, Warta, Wieluń, Małecz, Małków, Masłowice, Mąkolice, Męcka Wola, Mikołajewice, Mikorzyce, Mnichów, Mniszków, Modlna, Mokrsko, Mzurki, Niechmirów, Niemysłów, Niesułków, Okopy, Żreniczki, Osjaków, Ożarów, Paradyż, Parski, Parzno, Paszkowice, Pełczyńska, Pęczniew, Piątek, Piekary, Podłężyce, Popień, Popowice, Pozdzenie, Prądzew, Przecznia, Przyłęk Duży, Pstrokonie, Radoszewice, Rembieszów, Rogów, Rokszycze, Rożenek, Ruda, Rychłolice, Siedlątków, Słupia, Solec, Spała, Spycymierz, Stare Skoszewy, Starzenie, Staw, Stawowiczki, Stołek, Strobin, Strońsko, Stryków, Strzyżewice, Suchcice, Sulejów, Sulejów – Podklasztorze, Sułkowice, Szydłów, Topola Królewska, Trojanowice, Tum, Turów, Tworzyjanki, Ujazd, Uniejów, Węgrzynowice, Widawa, Wielka Wola, Wielopole, Wierzchlas, Witkowice, Witów, Wola Pszczółcka, Wola Wężykowa, Wolka Krzykowska, Wolnica Niechmirowska, Woźniki, Wójcin, Wrzosey, Wygielzów, Zagórki Kolonia, Zameczek, Zawada, Zborów, Zbylczyce, Zelów, Żarnów, Żelechlinek

**WYKAZ OBIEKTÓW PRZYRODNICZYCH PODLEGAJĄCYCH OCHRONIE
ZNAJDUJĄCYCH SIĘ PRZY SZLAKU ROMAŃSKIM**

Obiekty chronione	Ilość	Nazwa obiektów chronionych	Występowanie na poszczególnych odcinkach
Parki Krajobrazowe	4	Międzyrzecza Warty i Widawki	Strońsko – Tum Sulejów – Strońsko Strońsko – Ruda - Krzyworzeka
		Wzniesień Łódzkich	Tum – Inowłódz
		Spalski	Tum – Inowłódz/ Inowłódz – Żarnów – Sulejów
		Sulejowski	Inowłódz – Żarnów – Sulejów Sulejów – Strońsko
Rezerваты przyrody	28	„Jeziorsko” faunistyczny	Strońsko - Tum
		„Półboru” leśny	Strońsko - Tum
		„Napoleonów” leśny	Strońsko - Tum
		„Błonie” słonoroślowy (ścisły)	Strońsko - Tum
		„Parowy Janikowskie” leśny	Tum - Inowłódz
		„Struga Dobieszkowska” leśny	Tum - Inowłódz
		„Spała” leśny	Tum - Inowłódz
		„Konewka” leśny	Tum - Inowłódz
		„Sługocice” florystyczny	Tum - Inowłódz
		„Gać Spalska” leśny	Tum - Inowłódz
		„Grądy pod Moszczenicą” leśny	Tum - Inowłódz
		„Doliska” leśny	Tum - Inowłódz
		„Górki” florystyczny	Tum - Inowłódz
		„Zimna Woda” leśny	Tum - Inowłódz
		„Wiączyń” leśny	Tum - Inowłódz
		„Rawka” wodno - krajobrazowy	Tum - Inowłódz
		„Małecz” leśny i florystyczny	Tum - Inowłódz
		„Niebieskie Źródła” krajobrazowy	Tum - Inowłódz
		„Kruszewiec” leśny	Tum - Inowłódz
		„Białaczów” leśny	Inowłódz – Żarnów – Sulejów
		„Jaksonek” florystyczny	Inowłódz – Żarnów – Sulejów
		„Jodły Sieleckie” leśny	Inowłódz – Żarnów – Sulejów
		„Grabica” torfowiskowy	Sulejów - Strońsko
		„Las Jabłoniowy” florystyczny	Sulejów - Strońsko
		„Jodły Łaskie” leśny	Sulejów - Strońsko
		„Korzeń” torfowiskowy	Sulejów – Strońsko/ Strońsko – Ruda - Krzyworzeka
		„Hołda” leśny	Strońsko – Ruda - Krzyworzeka
		„Winnica” torfowiskowy	Strońsko – Ruda - Krzyworzeka
Stanowiska Dokumentacyjne	3	Siedlątków	Strońsko - Tum
		Odsłonięcie geologiczne w Niesułkowie	Tum - Inowłódz
		Olewin	Strońsko – Ruda – Krzyworzeka
Zespoły Przyrodniczo - Krajobrazowe	12	„Uroczysko Zieleń”	Strońsko - Tum
		„Uroczysko Zieleń II”	Strońsko - Tum
		„Zabytkowy Park Podworski w Czepowie Dolnym”	Strońsko - Tum

Obiekty chronione	Ilość	Nazwa obiektów chronionych	Występowanie na poszczególnych odcinkach
Zespoły Przyrodniczo – Krajobrazowe	12	„Niemysłów”	Strońsko - Tum
		„Górna Mrożyca”	Tum - Inowłódz
		„Rochna”	Tum - Inowłódz
		„Dolina Mrogi”	Tum - Inowłódz
		„Skałpa - Jurajska”	Tum - Inowłódz
		„Luciejów”	Sulejów - Strońsko
		„Dolina Grabi”	Sulejów - Strońsko Strońsko - Ruda - Krzyworzeka
		„Osjakowski”	Strońsko - Ruda - Krzyworzeka
		„Wzgórza Ożarowskie”	Strońsko - Ruda - Krzyworzeka
Obszary Chronionego Krajobrazu	5	„Pradoliny Warszawsko - Berlińskiej”	Strońsko - Tum Tum - Inowłódz
		„Nadwarciański”	Strońsko - Tum
		„Mrogi - Mrożycy”	Tum - Inowłódz
		„Górnej i Środkowej Rawki”	Tum - Inowłódz
		„Doliny Widawki”	Sulejów - Strońsko
Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000	3	„Pradolina Warszawsko - Berlińska”	Strońsko - Tum Tum - Inowłódz
		„Dolina Środkowej Warty”	Strońsko - Tum
		„Dolina Pilicy”	Inowłódz - Żarnów - Sulejów
Użytki ekologiczne	174	-	-
Pomniki przyrody	644	-	-
Razem	229	Obszarów chronionych i 644 pomników przyrody	

SPOTKANIA Z HISTORIĄ I KULTURĄ

- ☆ Muzea oraz izby muzealne i ludowe m.in. w Widawie, Sieradzu, Warcie, Głogowcu, Łęczycy, Ożarowie, Tarasce, Brzezinach, Piotrkowie Trybunalskim.
- ☆ Skanseny w Sieradzu, Tomaszowie Mazowieckim, Rogowie.
- ☆ Twórcy ludowi m.in. w Łęczycy, Tarasce.
- ☆ Folklor w etnograficznym subregionie łęczyckim, rawskim, opoczyńskim, sieradzkim
- ☆ Dawne miasta i miasteczka – Łęczyca, Brzeziny, Tomaszów Mazowiecki, Inowłódz, Opoczno, Białaczów, Żarnów, Sulejów, Piotrków Trybunalski, Widawa, Burzenin, Sieradz, Warta, Uniejów, Wieluń
- ☆ Sanktuaria na szlaku pielgrzyma w Charlupi Małej, Świnicach Warckich, Paradyżu, Łobudzicach, Piotrkowie Trybunalskim, Skoszewach Starych, Wieluniu, Parznie.
- ☆ Ślady wojennych zdarzeń –w dolinie Warty, (bunkry m.in. w okolicach Strońska, Sieradza, cmentarze wojenne w Konopnicy, Osjakowie, Burzeninie, Sieradzu – Męce), w dolinie Pilicy (bunkry m.in. w Konewce, Jeleniu, cmentarz wojenne m.in. w Dobrej, Lesie Wiączyńskim).
- ☆ Wybrane wydarzenia kulturalne w Uniejowie (turniej rycerski, jarmark średniowieczny), Spycimierzu (układanie kwiatnych dywanów na drodze procesji w Boże Ciało), Wieluniu (Europejskie Święto Bursztynu), Łęczycy (Jarmark Benedyktyna Polaka, Międzynarodowy Turniej Rycerski), Tomaszowie Mazowieckim (rekonstrukcje historyczne w Skansenie Rzeki Pilicy), Spale (Jarmark Antyków i Rękodzieła, Hubertus Spalski), Inowłodzu (Festiwal w Krajobrazie), Sulejowie (Wędrowny Festiwal Filharmonii Łódzkiej „Kolory Polski”), Piotrkowie Trybunalskim (Skrzyżowania – Międzynarodowe Spotkania Rzeźbiarzy)

Skansen Rzeki Pilicy
w Tomaszowie Mazowieckim

Bunkry w Konewce

Sanktuarium – zespół klasztorny w Paradyżu

NA ŁONIE NATURY

- ♣ w dolinach Bzury, Pilicy, Warty
- ♣ w parkach krajobrazowych:
Międzyrzecza Warty i Widawki,
Wzniesień Łódzkich, Spalskim,
Sulejowskim
- ♣ z krajobrazami Wzniesień Łódzkich,
pradoliny Warszawsko - Berlińskiej
- ♣ w rezerwatach przyrody m. in.
w rezerwacie ornitologicznym
„Jeziorsko”, leśnych „Spała”, „Zimna
Woda” (najsutszy na terenie
województwa drzewostan dębowy),
krajobrazowym „Niebieskie Źródła”
(wywierzyska krasowe)
- ♣ na obszarach Natura 2000
- ♣ w cieniu licznych pomników przyrody -
wiekowych drzew

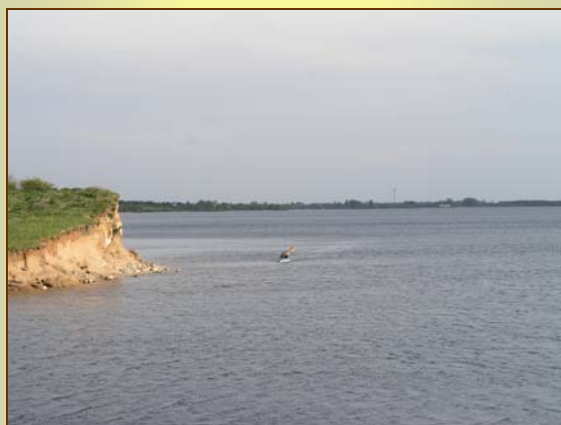
Rezerwat Przyrody "Niebieskie Źródła"
w Tomaszowie Mazowieckim

W dolinie Pilicy

Groty Nagórzyckie k/ Tomaszowa Mazowieckiego

Zbiornik Jeziorsko

SZŁAK CYSTERSKI

Szlak Cysterski w województwie łódzkim to trasa samochodowa o długości 74 km. Stanowi ona fragment Europejskiego Szlaku Cysterskiego, który został ustanowiony przez Radę Europy w 1990 r. w związku z 900 – rocznicą urodzin św. Bernarda z Clairvaux (duchowego twórcy zakonu). Wędrówka szlakiem pozwala zaobserwować zmiany w krajobrazie związane z powstawaniem średniowiecznych klasztorów Cystersów oraz ich wpływ na kulturę i tożsamość Europy. Szlak łączy obiekty związane z obecnością Cystersów, przebiega przez obszar Polski, Francji, Hiszpanii i Portugalii. W Polsce Szlak Cysterski tworzą cztery pętle – śląska, wielkopolska, pomorsko – kujawska i małopolska, z których ostatnia przebiega przez klasztor Cystersów w Sulejowie – Podklasztorzu znajdujący się na terenie województwa łódzkiego.

Projektowany samochodowy Szlak Cysterski został wyznaczony zgodnie z przebiegiem istniejących dróg utwardzonych i stanowi uszczegółowienie tras prezentowanych przez Radę Koordynacyjną Szlaku Cysterskiego w Polsce.

Szlak na potrzeby opracowania został podzielony na 2 odcinki wyznaczone między Przedborzem, Sulejowem, Żarnowem. Miejscowości te są ośrodkami węzłowymi, spośród których Sulejów posiada największą rangę ze względu na znajdujący się tam klasztor Cystersów. Pozostałe miejscowości zostały wskazane ze względu na istniejącą bazę noclegową, zapewniającą obsługę turystów oraz położenie na drogach wylotowych województwa. Ich wyznaczanie ma na celu stymulowanie turystyki pobytowej, tak aby turysta podążający szlakiem nie opuszczał Łódzkiego tego samego dnia po zwiedzeniu Sulejowa. Szlak ma swoją kontynuację poza granicami województwa, zmierzając do kolejnych miejscowości z obiektami związanymi z Cystersami w Jędrzejowie i Wąchocku.

Szlak w województwie łódzkim nie jest oznakowany. Dla obszaru Polski koordynatorzy Szlaku proponują logo przedstawiające maswerkowe okno.

WYRÓŻNIKI SZLAKU CYSTERSKIEGO

- **Klasztor oo. Cystersów w Sulejowie – Podklasztorzu**
- **Turnieje rycerskie w Sulejowie – Podklasztorzu**
- **Muzeum Historii Opactwa Cystersów w Sulejowie – Podklasztorzu**

Widok na zespół klasztorny oo. Cystersów
w Sulejowie od strony Pilicy

Wnętrze Muzeum Historii
Opactwa Cystersów w Sulejowie

Turniej rycerski w klasztorze w Sulejowie

KONTAKT Z KOORDYNATORAMI SZLAKU

Biuro Szlaku Cysterskiego w Polsce
biuro_cystersi@o2.pl
www.szlakcysterski.org

Zakon Cysterski ma swoje korzenie we Francji (w Burgundii), gdzie koło Dijon w 1098 roku św. Robert z Molesmes założył pierwszy Zakon Cystersów tzw. pramacierz, który nazwano Citeaux. W XII wieku kształtowały się pierwsze filie m.in. La Ferie, Pontoginy, Clairvaux i Morimond. Po 1120 roku powstało wiele opactw już poza granicami Francji – w Niemczech, na Wyspach Brytyjskich, Szwajcarii, Belgii, Hiszpanii, Austrii i Irlandii. Pierwsze klasztory na ziemiach polskich datuje się na rok 1153. Od XI – XIII wieku w ramach Zakonu Cystersów zakładano wspólnoty żeńskie w Europie Zachodniej, w Niemczech, na Śląsku i w północnej Polsce.

Opactwa powstawały z fundacji książąt, możnych i duchownych. W okresie od połowy XII i do końca XIII wieku we współczesnych granicach Polski założono 26 klasztorów męskich. Poza klasztorami męskimi istniały również żeńskie, z których większość (14) w XIII w. Liczba klasztorów zmieniała się na skutek ich translokacji, ale również licznych kasat, które miały miejsce na przełomie XVIII i XIX w. oraz decyzji politycznych zaborców. Spośród opactw jedynie w Mogile i Szczyrzycach funkcjonują one nieprzerwanie do dziś.

Współcześnie na ziemiach polskich znajdują się 4 opactwa (Jędrzejów, Wąchock, Mogiła i Szczyrzyce), 5 przeoratów (Henryków, Kraków - Szklane Domy, Krzeszów, Sulejów i Oliwa) oraz kilka rezydencji. W Polsce zachowały się także inne obiekty pocysterskie oraz kościoły z fundacji Cystersów.

Cystersi byli zakonem niezwykle postępowym. Prowadzili również wszechstronną działalność gospodarczą oraz artystyczną. Tym samym stymulowali rozwój nauki, kultury, medycyny, rzemiosła i rolnictwa na obszarach, gdzie powstawały ich klasztory. Wywarli niekwestionowany wpływ na kształtowanie się gospodarczej i kulturowej przestrzeni Europy. W okresie średniowiecza stanowili jeden z ważniejszych nośników myśli i rozwoju gospodarczego pomiędzy Polską a Europą Zachodnią. Nic więc dziwnego, że książęta królowie i możnowładcy polscy tak chętnie wpierali fundacje klasztorów cysterskich. Przykładem tych działań było założenie w XII w. klasztoru Cystersów w Sulejowie. Jednocześnie było to czwarte po Jędrzejowie, Koprzywnicy i Wąchocku miejsce w Polsce, w którym osiedlili się Cystersi.

WALORY SZLAKU CYSTERSKIEGO

Podróż Szlakiem Cysterskim przez województwo łódzkie to także możliwość odwiedzenia innych cennych obiektów zabytkowych:

- w Przedborzu (zachowany rynek z małomiasteczkową architekturą, kościół z XIV w., Muzeum Ludowe),
- Żarnowie (romański kościół, średniowieczne grodzisko),
- Paradyżu (barokowy zespół klasztorny o.o. Bernardynów),
- Bąkowej Górze (zespół zamkowo – dworski z XV – XVIII w.),
- Majkovicach (ruiny zamku z XIV w.).

Wędrówka w poszukiwaniu śladów Cystersów prowadzi przez urokliwe zakątki Wyżyny Przedborskiej oraz doliny Pilicy, w tym obszary Sulejowskiego i Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Szlak Cysterski oferuje turystom możliwość skorzystania z bazy noclegowej o różnym standardzie w miejscowościach węzłowych (Przedborzu, Sulejowie), zaś pragnącym zatrzymać się na dłużej - interesującą ofertą mogą stać się gospodarstwa agroturystyczne.

Z województwa łódzkiego można udać się na poszukiwania cysterskiego dziedzictwa do klasztorów w Wąchocku i Jędrzejowie.

ODCINKI SZLAKU CYSTERSKIEGO

- Przedbórz - Sulejów Podklasztorze (42 km)**
- Sulejów Podklasztorze - Żarnów (32 km)**

MIEJSCOWOŚCI TOŻSAMOŚCI SZLAKU CYSTERSKIEGO

- Sulejów Podklasztorze**

MIEJSCOWOŚCI TOŻSAMOŚCI SZLAKU CYSTERSKIEGO

Obiektem kreującym tożsamość Szlaku Cysterskiego w województwie łódzkim jest klasztor Cystersów w Sulejowie – Podklasztorzu. Jest to jedyny obiekt pocysterski na terenie województwa łódzkiego. Leży również na przebiegu Szlaku Romańskiego.

Klasztor w Sulejowie jest unikatowy w skali krajowej. Cechą wyróżniającą dawne opactwo spośród innych obiektów cysterskich w Polsce jest zachowany system umocnień, które powstawały od XIV do XVI w.

Początki zakonu Cystersów w Sulejowie sięgają XII w. Wówczas w 1177 r. książę Kazimierz Sprawiedliwy, mając na uwadze między innymi konieczność gospodarczej aktywizacji tego obszaru, nadał Sulejów oraz otaczające włości klasztorowi Cystersów z Morimond. Teren, na którym ulokowano francuskich Cystersów leżał w dolinie Pilicy na szlaku handlowym. Jednocześnie było to czwarte po Jędrzejowie, Koprzywnicy i Wąchocku miejsce w Polsce, w którym osiedlili się Cystersi. W XIII w. opactwo cieszyło się sławą jednego z najzamożniejszych w kraju. Zakonnicy pomnażali swój majątek dzięki uprawnieniom gospodarczym m. in. pobieraniu dziesięciny, cła, organizacji targów, kontroli handlu, polowaniu na zwierzynę.

Klasztor odegrał również znaczącą rolę w historii Polski, będąc miejscem wiecu królewskiego z królem Władysławem Łokietkiem (1318 r.), wizyt królewskich (Władysława Jagiełły w 1388 r., Jana Kazimierza w 1655 r.). Po drugim rozbiórze Polski w 1793 r. został zajęty przez władze pruskie, zaś w 1819 r. po Kongresie Wiedeńskim w wyniku kasaty podzielił los innych tego typu zgromadzeń przechodząc na własność rządu Królestwa Polskiego. Kościół i obiekty klasztorne zwrócono Cystersom i od 1986 znajduje się tam ich rezydencja, zaś współcześnie mieści się przeorat zwykły, który jest obsadzany przez Cystersów z Wąchocka.

Położony w malowniczej dolinie Pilicy klasztor nie przetrwał w całości do czasów współczesnych. Jednak zachowało się jego wschodnie skrzydło, w tym zakrystia i kapitułarz. W obrębie murów znajduje się późnoromański kościół p.w. św. Tomasza, budynki klasztorne z najcenniejszym kapitułarzem. Obronność obiektu podkreśla zachowany system murów wraz z wyróżniającymi się: Basztą Mauretańską, Wieżą Rycerską, Wieżą Attykową, Bramą Krakowską, Bramą Muzyczną, Wieżą Opacką.

- ✚ **Kościół p.w. św. Tomasza i NMP** – późnoromańska świątynia została wybudowana z piaskowca szydlowieckiego. Do świątyni wprowadza późnoromański portal z około

1230 r. zdobiony głowicami z motywami akantu, palmety i lilii. Układ wnętrza jest charakterystyczny dla cysterskich kościołów z Małopolski – świątyni bazylikowej przeciętej transeptem z przylegającymi doń tzw. kaplicami bliźnimi. We wnętrzu zachowały się typowe dla epoki romańskiej sklepienia krzyżowo – żebrowe ze zwornikami.

Wyposażenie wnętrza jest znacznie późniejsze – ołtarz główny w stylu rokoko z 1788 r. autorstwa Jana Millmana, osiemnastowieczne ołtarze boczne, w których umieszczone są również siedemnastowieczne obrazy barokowe. Uwagę zwracają także: rokokowa ambona z XVIII wieku z rzeźbą św. Tomasza w towarzystwie aniołów oraz bogato rzeźbione dwukondygnacyjne stalle.

Kościół p.w. św. Tomasza i NPM

- ✚ **Klasztor** – dawne budynki klasztorne tworzyły wraz z kościołem czworobok otaczający wirydarz z krużgankami. Zachowała się przykościelna część wschodniego skrzydła z trzynastowieczną zakrystią i kapitułarzem. Kapitułarz jest jednym z najcenniejszych fragmentów całego obiektu, gdyż zachowały się w nim elementy romańskie. Sklepienia krzyżowo – żebrowe wsparte są na centralnie usytuowanej kolumnie z głowicą bogato zdobioną motywami roślinnymi. Zworniki żeber

są dekorowane motywami rozet, krzyży, zaś jedno z nich motywem masek ludzkich. Kapitularz połączony jest z piętnastowiecznym krużgankiem, którego sklepienia krzyżowo - żebrówce posiadają wsporniki zdobione tarczami z herbami m.in. Podwójnego Krzyża Jagiełły. Kapitularz jest jednym z najcenniejszych fragmentów całego obiektu, gdyż zachowały się w nim elementy romańskie. Obecnie znajduje się w nim muzeum, w którym zgromadzono eksponaty sztuki sakralnej i świeckiej (m.in. portrety Kazimierza Sprawiedliwego, opata Schenkinga, szesnastowieczny tryptyk przedstawiający Tróję Świętą, szaty liturgiczne).

Inne skrzydła klasztorne zachowały się w bardzo niewielkim stopniu.

✞ **System obronny** - zachował się w bardzo dobrym stanie. Powstawał od XIV w.

W system murów włączone są zarówno zabudowania obronne, jak również mieszkalne i gospodarcze. W narożnikach murów znajdują się baszty i wieże:

✞ **Baszta Mauretańska** - nazwę swą posiada od XIX wieku i jest najstarszą z wież (XV w.) w obwodzie obronnym. Znajduje się w południowo - zachodnim narożniku i zbudowana jest z kamienia polnego i cegły. Od wschodu przylegają do niej budynki z przełomu XV i XVI w., które prawdopodobnie były kazamatami dla załogi fortecy. Od północy do baszty mauretańskiej przylegają pozostałości osiemnastowiecznej plebani oraz zabudowań gospodarczych;

✞ **Wieża rycerska** - wybudowana na początku XVI w. była niegdyś bramą, co potwierdza zachowany w przyziemiu fragment otworu przejazdowego;

✞ **Wieża attykowa** - zlokalizowana w północno - zachodniej części, swoją nazwę zawdzięcza późnorenesansowej attyce, która do szesnastowiecznej wieży została nadbudowana na początku XVII w.

✞ **Brama Krakowska** - wybudowana na początku XVI w. nadbudowana została w XVIII w., kiedy to przykryto ją późnobarokowym hełmem;

✞ **Brama Muzyczna** - wraz z Bramą Krakowską powstały razem z murem obronnym. Jest okrągłą basztą wybudowaną na początku XVI w., nadbudowaną w wieku XVIII.

✞ **Wieża Opacka** - należy do najstarszej części murów obronnych (II połowa XIV w.) Prawdopodobnie w XV w. wzniesiono przy niej arsenał.

Do dnia dzisiejszego obiekt użytkowany jest przez Cystersów, a częściowo został zaadaptowany na hotel oferujący powrót do przeszłości poprzez organizowanie walk rycerskich.

Zabudowania klasztorne
(od lewej Wieża Attykowa, Krakowska, Muzyczna)

Arsenał z Wieżą Opacką

Zabudowania klasztorne
(od lewej Wieża Krakowska, Muzyczna, Baszta Mauretańska)

Pozostałości muru

NAJWAŻNIEJSZE ATRAKCJE SZLAKU CYSTERSKIEGO

O atrakcyjności Szlaku Cysterskiego decydują również obiekty dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym wytypowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na Szlaku leżą 4 takie obiekty.

✚ **Przedbórz** – na terenie miasta znajdują się pozostałości zamku z czasów Kazimierza Wielkiego w formie fragmentów muru z bramą i przyporą przy ulicy Koneckiej datowane na XIV w., a także ruiny muru obwodowego przy ul. Podzamcze (XV – XVI w.), piwnice zamkowe znajdujące się na prywatnych posesjach.

Cennym obiektem zabytkowym jest również murowany kościół p.w. św. Aleksego z około 1341 r. Kościół był wielokrotnie przebudowywany zatracił wiele pierwotnych cech gotyckich, jednak na uwagę zasługuje wieża obronna oraz zręby murów. Wnętrze barokowe.

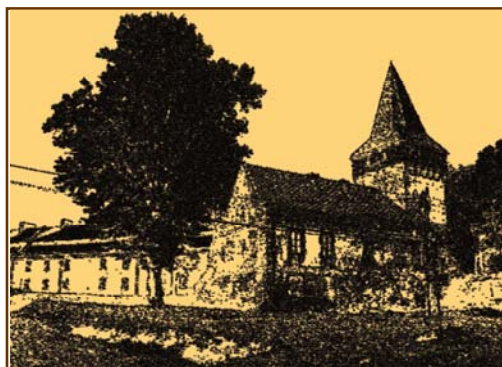
✚ **Sulejów** - zespół klasztorny dawnego opactwa Cystersów z przełomu XII i XIII w. Obiekt z zachowanymi elementami architektury romańskiej jest jednym z najcenniejszych założeń pocysterskich nie tylko w Polsce, ale również w Europie. W obrębie klasztoru zachowały się mury zakrystii i kapitułarz. Interesującym elementem założenia jest obwód warowny z przełomu XV i XVI w. obejmujący mury obronne z basztami i wieżami bramnymi. Zrekonstruowane budynki przyległe powstałe w czasach późniejszych między XV, a XVII w. zostały zaadaptowane na funkcje hotelowe. Natomiast w kapitułarzu mieści się Muzeum.

Ruiny zamku w Przedborzu

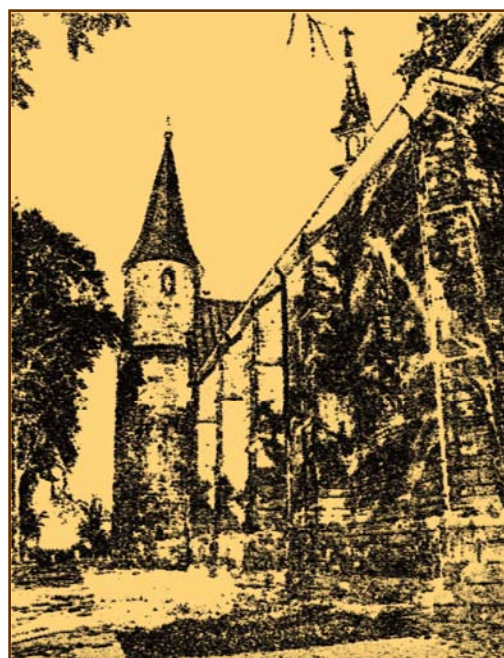

Kościół p.w. św. Aleksego w Przedborzu

Zespół klasztorny Cystersów
w Sulejowie

✚ **Żarnów** – kościół p.w. św. Mikołaja jest przykładem budowli z elementami romańskimi, co czyni ją jedną z najcenniejszych w województwie łódzkim. Kościół powstał w drugiej połowie XII w. zaś prezbiterium późnogotyckie na początku XVI w. Elementem romańskim jest poprzeczna nawa, która po pożarze stała się częścią rozbudowanej w 1903 r. świątyni. Wśród romańskich elementów znajdują się: zachodnie przęsło nawy z emporą, zachodnia wieża, fragmenty ścian przylegające do prezbiterium, pilastry na bocznych ścianach nawy, romańskie okno. Obiekt znajduje się na Szlaku Romańskim.

Kościół p.w. św. Mikołaja w Żarnowie

MIEJSCOWOŚCI Z OBIEKTAMI WPISANYMI DO REJESTRU WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW POŁOŻONE NA SZLAKU CYSTERSKIM

Bąkowa Góra, Bronów, Budków, Dębowa Góra, Dobrenice, Kalinków, Łęki Szlacheckie, Majkowice, Mniszków, Paradyż, Paszkowice, Przedbórz, Rożenek, Skotniki, Sokola Góra, Solec, Stawowiczki, Stobnica, Sulejów, Sulejów – Podklasztorze, Trojanowice, Wielka Wola, Wierzchowisko, Wójcin, Żarnów

**WYKAZ OBIEKTÓW PRZYRODNICZYCH PODLEGAJĄCYCH OCHRONIE
ZNAJDUJĄCYCH SIĘ NA OBSZARZE OPRACOWANIA SZLAKU CYSTERSKIEGO**

Obiekty chronione	Ilość	Nazwa obiektów chronionych	Występowanie na poszczególnych odcinkach
Parki Krajobrazowe	2	Przedborski Park Krajobrazowy	Przedbórz – Sulejów
		Sulejowski Park Krajobrazowy	Przedbórz – Sulejów, Sulejów – Żarnów
Rezerваты przyrody	10	„Jawora” florystyczny, „Wielopole” leśny, „Młyńska Struga” rzeczny – projektowany, „Łęgi nad Pilicą” – projektowany, „Struga Młynki” wodny – projektowany, „Bory nad Pilicą” – projektowany, „Kaleń” – projektowany,	Przedbórz – Sulejów
		„Jaksonek” florystyczny, „Jodły Sieleckie” leśny, „Prucheńsko” – projektowany,	Sulejów – Żarnów
Stanowiska Dokumentacyjne	4	„Góra Czartoryja” „Stobnickie Wąwozy” „Wąwóz Padole Dworskie”	Przedbórz – Sulejów
		„Skała nad Czarną” - proponowany	Sulejów – Żarnów
Zespoły Przyrodniczo – Krajobrazowe	5	„Majowa Góra” „Bąkowa Góra” – proponowany „Dolina rzeki Luciąży” – proponowany	Przedbórz – Sulejów
		„Dolina Radońki i Podklasztorze” „Dolina Czarnej Malenieckiej”	Sulejów – Żarnów
Obszary Chronionego Krajobrazu	3	„Przedborski”	Przedbórz – Sulejów
		„Piliczański” „Spalsko – Sulejowski”	Przedbórz – Sulejów Sulejów – Żarnów
		„Białaczowski”	Sulejów – Żarnów
Obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk Natura 2000	1	„Ostoja Przedborska” – proponowany	Przedbórz – Sulejów
Użytki ekologiczne	120	-	Na całym obszarze opracowania
Pomniki przyrody	32	-	Na całym obszarze opracowania
razem	145	obszarów chronionych + 32 pomniki przyrody	

SPOTKANIA Z HISTORIĄ I KULTURĄ

- ☆ Muzea oraz izby muzealne i ludowe m.in. w Przedborzu, Sulejowie, Tarasce.
- ☆ Twórcy ludowi m.in. w Tarasce.
- ☆ Folklor w etnograficznym subregionie opoczyńskim Rudki (kował), Taraska (rzeźba, malarstwo)
- ☆ „W Krainie Kugła” z tradycyjnym daniem kuchni żydowskiej w Przedborzu (kugiel).
- ☆ Dawne miasta i miasteczka – Przedbórz, Żarnów, Sulejów.
- ☆ Sanktuaria na szlaku pielgrzyma w Paradyżu.
- ☆ Ślady wojennych zdarzeń w dolinie Pilicy (bunkry m.in. we Włodzimierzowi, Słońcu, Majowej Górze i Sulejowie, cmentarze wojenne m.in. Sulejowie, Paradyżu, Dąbrowie n/ Czarną, Dąbrówce).
- ☆ Wybrane wydarzenia kulturalne w Sulejowie Wędrowny Festiwal Filharmonii Łódzkiej „Kolory Polski”, Turnieje Rycerskie.

Sanktuarium w Paradyżu

Rynek w Przedborzu

Dwór w Bąkowej Górze

Zamek w Bąkowej Górze

Zamek w Majkowicach

NA ŁONIE NATURY

- ♣ w dolinach Pilicy, Czarnej
- ♣ w parkach krajobrazowych: Sulejowskim, Przedborskim
- ♣ z krajobrazami doliny Pilicy, Wyżyny Przedborskiej, Pasma Przedborsko - Małogoskiego
- ♣ w rezerwatach przyrody m. in. w rezerwacie leśnym „Wielopole” (stanowisko jodły), Jodły Sieleckie (fragment lasu z udziałem jodły).
- ♣ w zespołach przyrodniczo - krajobrazowych „Bąkowa Góra”, „Dolina Luciąży”, „Dolina Czarnej Malenieckiej”, „Dolina Radonki i Podklasztorze”
- ♣ na obszarach Natura 2000 „Ostoja Przedborska”
- ♣ w cieniu licznych pomników przyrody - wiekowych drzew,

Dolina Pilicy w Faliszewie

W dolinie Czarnej Malenieckiej

Okolice Bąkowej Góry

Krajobraz okolic Paradyża

SZŁAK KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ

W województwie łódzkim podróż Szlakiem Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej (143 km) zajmuje około 3 godzin (nie uwzględniając postojów i zwiedzania obiektów zabytkowych znajdujących się na Szlaku). Szlak to część kolei warszawsko – wiedeńskiej, zwanej ówczasie Drogą Żelazną Warszawsko – Wiedeńską, która była pierwszą koleją wybudowaną z inicjatywy Polaków na terenie Królestwa Polskiego latach 1845 - 46. Linia kolejowa łączyła Warszawę z granicą zaboru austriackiego. Szlak ten funkcjonuje od ponad 160 lat mogąc pochwalić się interesującą historią i rolą jaką odegrał w czasach swojego powstania. Dziś nadal ma nam wiele do zaoferowania w postaci cennych miejsc, interesujących obiektów ważnych pod względem historycznym jak i kulturowo – przyrodniczym, nie wspominając o jego wciąż ważnej funkcji komunikacyjnej. Na trasie przebiegu Szlaku zaznaczono miejscowości węzłowe, które jednocześnie powinny być miejscami kreującymi jego tożsamość.

Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej w województwie łódzkim podzielony jest na 4 odcinki, których początek i koniec wyznaczają miejscowości węzłowe szlaku: Skierniewice, Lipce Reymontowskie, Rogów, Piotrków Trybunalski, Radomsko. Podróżując Szlakiem można również udać się do Łodzi - stolicy województwa, której niezwykle dziedzictwo kulturowe zaskoczyło już niejednego turystę.

Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej nie jest jeszcze oznakowany. Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi zaprojektowało logo szlaku, które może być wykorzystywane w celach promocyjnych i wyznakowania w terenie.

WYRÓŻNIKI SZLAKU KOLEI WARSZAWSKO - WIEDENSKIEJ

- Zabytkowe dworce w Skierniewicach, Rokicinach, Babach, Piotrkowie Trybunalskim, Radomsku
- Zespół Osiedla Mieszkaniowego Pracowników Kolei w Koluszkach
- Zabytki techniki – wieże ciśnień w Skierniewicach, Rogowie, Piotrkowie Trybunalskim, Radomsku
- Muzeum Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej w Skierniewicach
- Skansen Kolei Wąskotorowej w Rogowie

Dworzec w Skierniewicach

Dworzec w Piotrkowie Trybunalskim

Skansen wąskotorówki w Rogowie

Wieża ciśnień w Rogowie

KONTAKT Z „MIŁOŚNIKAMI” KOLEI WARSZAWSKO - WIEDENSKIEJ

Polskie Stowarzyszenie Miłośników Kolei

www.psmk.org.pl

HISTORYCZNE UWARUNKOWANIA SZLAKU KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ

Trasa kolei z Warszawy biegnąć miała ku granicy, by poprzez koleje austriackie zyskać połączenie z Wiedniem. Stąd nazwa: kolej Warszawsko – Wiedeńska, Droga Żelazna Warszawsko – Wiedeńska, lub po prostu „Wiedenska”. Kolej ta była jedną z najbardziej dochodowych linii, jednak zanim się tak stało musiała przejść przez wiele etapów historii, łącznie z zwątpieniem w zasadność jej powstania.

W styczniu 1835 roku hrabia Henryk Łubieński, pełniący funkcję wiceprezesa Banku Polskiego wystąpił z propozycją budowy drogi żelaznej o długości ponad 300 km, łączącej Warszawę z południową granicą Królestwa. Miała ona pomóc w rozwoju kopalni węgla kamiennego, poprawić kondycję hut cynku i żelaza, oraz zmniejszyć koszty transportu. Bank zlecił opracowanie koncepcji budowy dwóm inżynierom: Stanisławowi Wysockiemu i Tomaszowi Urbańskiemu. W roku 1838 sprawami związanymi z budową kolei zajął się Piotr Steinkeller, który przedstawił rządowi Królestwa Polskiego prośbę o wydanie koncesji na wybudowanie "drogi żelaznej od Warszawy przez Skierniewice i Piotrków Trybunalski aż do połączenia z drogą żelazną austriacką prowadzącą do Wiednia".

W roku 1835 inżynierowie (Wysocki, Urbański oraz Spleszyński) rozpoczęli prace studialne nad przebiegiem trasy planowanej kolei. Powstały trzy odmienne koncepcje przebiegu trasy. Zaakceptowano projekt Wysockiego. Po zaakceptowaniu pomysłu przez władze carskie w 1838 r. można było rozpocząć wyznaczanie trasy w terenie. Cały szlak podzielono na cztery odcinki, nazwane oddziałami:

Oddział I - Warszawa i odcinek od Warszawy do Skierniewic, oraz Skierniewice, budowa kierował inż. Konstanty Kamiński.

Oddział II - odcinek od Skierniewic do Piotrkowa i Piotrków, budową kierował inż. Jakub Szeffer.

Oddział III - odcinek od Piotrkowa do Częstochowy i Częstochowa, budową kierował inż. Roman Pollini, zastąpiony w trakcie robót przez inż. Adama Krauze.

Oddział IV - odcinek od Częstochowy do granicy Królestwa, budową kierował inż. Franciszek Leszczyński.

Do Skierniewic kolej miała docierać w linii prostej z Warszawy, przez Grodzisk i Rudę Guzowską, na odcinku do Rogowa, następnie przez Rokiciny, Piotrków, Rozprzę i Kamieńsk, kierowała się do Częstochowy (przekraczając po drodze Wartę). Z Częstochowy kolej miała dotrzeć do Poraja, jeszcze raz pokonać Wartę, a następnie przez Ząbkowice

dotrzeć do południowych granic Królestwa. Ostateczna lokalizacja stacji końcowej miała być wskazana po wytyczeniu przebiegu linii zagranicznych (kolei Krakowskiej i Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda). Pod koniec roku 1838 rozpoczęło się wyznaczanie trasy w terenie. Prace postępowały szybko, gdyż już w połowie stycznia 1839 (poza kilkoma fragmentami) cały przebieg trasy został ustalony. 4 Kwietnia 1839 ustalono sposób prowadzenia budowy i podział trasy na odcinki.

11 Kwietnia 1839 roku ukazem carskim zostało powołane Towarzystwo Drogi Żelaznej Warszawsko - Wiedeńskiej (DŻWW) i tym samym rozpoczęto starania nad pozyskaniem odpowiednich funduszy. Prace ruszyły w kwietniu 1840 roku.

Na koniec 1841 roku wykonano około 3/4 koniecznych prac ziemnych. Należało dokończyć około 1/3 prac na odcinku Piotrków - Częstochowa, oraz Skierniewice - Piotrków. W grudniu 1841 roku prace zamarły, a wiosną 1842 roku nastąpiło bankructwo i rozwiązanie Towarzystwa DŻWW. W 1844 r. prace zostały wznowione i w listopadzie 1844 r. odbyła się jazda próbna do Pruszkowa, zaś 14 czerwca 1845 odbyło się uroczyste otwarcie ruchu na pierwszym odcinku DŻWW z Warszawy do Grodziska. I tak w czerwcu 1845 roku pierwszy odcinek kolei na ziemiach polskich został oficjalnie otwarty i oddany do użytku, natomiast w październiku kolej dotarła do Skierniewic. Po otwarciu ruchu do Łowicza i Rogowa w listopadzie przez dłuższy czas nie dokonano otwarcia nowych odcinków. W tym czasie kończono również prace ziemne na odcinku do Piotrkowa i na pozostałych odcinkach linii. W październiku 1846 oddano do użytku linię do Piotrkowa, a w listopadzie nastąpiło uroczyste otwarcie odcinka do Częstochowy.

Dopiero w listopadzie 1847 r. za przejezdny uznano odcinek od Częstochowy do stacji Granica. Tego też dnia doszło do próbnej jazdy parowozu ze składem kilku wagonów na odcinku z Częstochowy do końca trasy DŻWW. W dniu 26 marca w niedzielnym wydaniu "Kuriera Warszawskiego" ukazała się wiadomość o otwarciu w dniu 1 kwietnia 1848 roku ruchu na ostatniej części Oddziału IV. Tego też dnia zakończona została (oficjalnie) budowa linii Drogi Żelaznej Warszawsko - Wiedeńskiej tzw. wiedenki, a trasę z Warszawy do granicy pociągi wyjeżdżające z Warszawy o 7 rano pokonywały w 10 godzin 45 minut.

Szlak może pochwalić się ciekawą historią oraz olbrzymią rangą jaką odegrał w czasach swojego powstania. Dziś nadal ma nam wiele do zaoferowania w postaci cennych miejsc, interesujących obiektów ważnych zarówno pod względem historycznym jak i kulturowo – przyrodniczym, już nie wspominając o jego wciąż bardzo ważnej roli komunikacyjnej. Analizom objęto trasę kolejową na odcinku od Rawki Skierniewickiej do stacji Bobry koło Radomska. Trasa łączy kolejne stacje wraz z ich najbliższym otoczeniem. Turysta wysiadając na konkretnej stacji może zwiedzić najciekawsze miejsca docierając do nich szlakami pieszymi, które bezpośrednio łączą się z dworcami kolejowymi. Poza szlakami pieszymi do dyspozycji podróżujących są również niewielkie odcinki szlaków rowerowych w Skierniewicach i Piotrkowie Trybunalskim, co powoduje uatrakcyjnienie opisywanego szlaku oraz daje możliwość zwiedzenia ciekawych miejsc położonych w okolicach tych dwóch miast. Dodatkowo proponujemy wybranie się w podróż fragmentem Rogowskiej Kolejki Wąskotorowej.

Założeniem projektu jest również zapoznanie się z atrakcjami przyrodniczo – kulturowymi, ponieważ obszar, przez który biegnie opisywany szlak, należy do bardzo ciekawych i urozmaiconych pod względem dziedzictwa kulturowego (351 obiektów wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków), jak również walorów przyrodniczych. Składają się na nie: arboretum w Rogowie - placówka badawczo - dydaktyczna w zakresie dendrologii i botaniki leśnej, gdzie zgromadzono ponad 2000 gatunków i odmian roślin, głównie drzew ze strefy umiarkowanej wszystkich części świata, w tym dużą kolekcję klonów, drzew iglastych i różaneczników. Mieści się tu również alpinarium założone w 1958 r. z bogatą kolekcją roślinności naskalnej eksponowanej w otoczeniu sztucznych oczek wodnych, kanałów i kaskad.

Na Szlaku znajduje się wiele form ochrony przyrody (m.in.: 3 parki krajobrazowe, rezerwaty, zespoły przyrodniczo – krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu).

Podróżując Szlakiem nie można pominąć Łodzi - stolicy województwa. Przesiadając się w Koluszkach można odbyć wycieczkę Drogą Żelazną Fabryczno – Łódzką, powstałą z inicjatywy polskiego bankiera i przedsiębiorcy przemysłowego Jana Gottlieba Bocha w 1865 roku. Połączenie kolejowe z Łodzi do Koluszek (27 km) pozwoliło na jeszcze bardziej dynamiczny rozwój ówczesnego miasta przemysłowego - rodzącej się potęgi włókienniczej. Do czasów współczesnych przetrwały liczne zabytki architektury świadczące o świetności Łodzi. Fabrykanckie wille i pałace, a także zespoły fabryczne Scheiblerów, Grohmanów,

Poznańskich i Heinzlów stanowią unikalną wartość nie tylko w skali Polski, ale również Europy. Po mieście „czterech kultur” pozostały również ślady na łódzkich nekropoliach, w tym największym w Europie cmentarzu żydowskim. Niech zatem Łódź jako Europejskie Miasto Secesji, a także przykład urbanistyki XIX w., stanowi jedno z ważnych miejsc na turystycznym szlaku, które pozytywnie zaskoczy niejednego.

ODCINKI SZLAKU KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ

- granica województwa - Skierniewice
- Skierniewice - Lipce Reymontowskie
- Lipce Reymontowskie - Rogów
- Rogów - Piotrków Trybunalski
- Piotrków Trybunalski - Radomsko
- Radomsko - granica województwa

MIEJSCOWOŚĆ TOŻSAMOŚCI SZLAKU KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ

- Skierniewice
- Lipce Reymontowskie
- Rogów
- Koluszki
- Rokiciny
- Baby
- Piotrków Trybunalski
- Radomsko
- Łódź

MIEJSCOWOŚCI TOŻSAMOŚCI SZLAKU KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ

Miejscowość (gmina/powiat)	Opis
<p>m.Skierniewice (skierniewicki)</p>	<p>Dworzec kolejowy powstał w 1875 roku według projektu Jana Heuricha ojca. Budowę nadzorował E. Kapliński. Budynek wzniesiony pierwotnie z czerwonej cegły licowej, został w drugiej połowie XX wieku otynkowany. Przeprowadzone, w latach 1991 - 2003, prace renowacyjne przywróciły mu dawny wygląd. Budynek w stylu gotyku angielskiego połączonego z formami nawiązującymi do gotyku ceglanego północnych rejonów Europy. Ubrany w modny ówczasie, szczególnie w budownictwie kolejowym i przemysłowym, kostium architektury obronnej. Budynek jednokondygnacyjny, z piętrową częścią wejściową oraz dwoma skrzydłami bocznymi. Formy wnętrza utrzymane w stylu neoklasycystycznym.</p> <div data-bbox="491 784 1342 1420" data-label="Image"> </div> <p style="text-align: center;"><i>Dworzec w Skierniewicach</i></p> <p>Parowozownia powstała w Skierniewicach w 1845 roku, ponieważ znajdowała się tutaj wówczas stacja odstępowa i węzłowa Drogi Żelaznej Warszawsko - Wiedeńskiej (DŻWW). Czytelny do dziś układ przestrzenny powstał w wyniku przebudowy na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX wieku. Parowozownia zmieniała wielokrotnie właścicieli i ulegała zniszczeniom. Po wojnie została przejęta przez Dyрекcję Okręgową Kolei Państwowych w Warszawie. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. była parowozownią główną, obsługującą również ruch tranzytowy. Kolejne modernizacje, jak również demontaż maszyn w latach 1992-93, nie wpłynęły zasadniczo na układ przestrzenny zespołu. Zlikwidowana została już jako Lokomotywownia Skierniewice w 1992 roku, a całość zespołu przekazana została w użytkowanie Lokomotywowni Warszawa - Odolany. Od 2002 roku właścicielem zasadniczej części kompleksu parowozowni jest Polskie</p>

m.Skierniewice
(skierniewicki)

Stowarzyszenie Miłośników Kolei. W Skierniewicach znajduje się również wieża ciśnień – obiekt ten zachował się do dziś jako tzw. łaźnia przy moście na Łupi.

Parowozownia w Skierniewicach

**Lipce
Reymontowskie**
(Lipce
Reymontowskie/
Skierniewicki)

Sławę swą Lipce zawdzięczają postaci wielkiego polskiego pisarza Władysława Stanisława Reymonta, laureata literackiej nagrody Nobla w 1924 r., który właśnie w tej wsi umieścił akcję swej najsłynniejszej powieści "Chłopi". Na domu dróżnika, w którym przez kilka lat mieszkał noblista znajduje się poświęcona mu tablica pamiątkowa. Co dwa lata w Lipcach odbywają się "spotkania weselne" z udziałem polskich i zagranicznych zespołów folklorystycznych prezentujących tradycyjne obrzędy weselne, a lipieckie muzeum gromadzi, opracowuje i udostępnia zwiedzającym różnorodne eksponaty z dziedziny historii i kultury materialnej Lipiec i sąsiednich miejscowości a także nieliczne pamiątki związane bezpośrednio z postacią W. S. Reymonta.

Domek dróżnika w Lipcach Reymontowskich

Rogów
(Rogów/
brzeziński)

Kolej Rogowska - została wybudowana w 1915 roku podczas pierwszej wojny światowej przez wojska niemieckie - jej trasa wiedzie od Rogowa do Białej Rawskiej (długość 48 km). Od 1996 roku jest wpisana do rejestru zabytków, a od 3 lat jej użytkownikiem jest Fundacja Polskich Kolei Wąskotorowych. W składzie turystycznego pociągu jeżdżącego na trasie Rogów - Biała Rawska znajdują się wagony osobowe zamknięte i turystyczne tzw. „letniaki”, co zapewnia przyjemną podróż niezależnie od pogody.

Rogów. Kolejka w Skansenie

Koluszki
(Koluszki/
brzeziński)

Koluszki jako ważny duży węzeł kolejowy oraz ośrodek przemysłowy posiadają Zespół Osiedla Mieszkaniowego Pracowników Kolei - budynki murowane z końca XIX w. W skład osiedla wchodzi 8 domów mieszkalnych, wieża ciśnieniowa, budynek wagi, i budynki gospodarcze.

Kolejowe osiedle mieszkaniowe w Koluszkach

m. Łódź

Dworzec Łódź - Fabryczna - pierwszy, tymczasowy dworzec znajdował się przy ul. Krótkiej. Obecnie w tym miejscu mieści się Łódzki Dom Kultury.

Nowy dworzec wybudowano w 1868 roku wg projektu Adolfa Schimmelpfenniga. Główny budynek zawierał kasy, bagażownię, biuro poczty i telegrafu, poczekalnię, bufet, kancelarię zawiadowcy, biura, itp. W sąsiednich budynkach znajdowały się ubikacje, stróżówka, pomieszczenia obsługi technicznej, a nieco dalej przy torach warsztaty, parowozownia, magazyny, wieża ciśnień. W czasie II wojny światowej zniszczeniu uległy wiadukty, mosty, stacyjne urządzenia, warsztaty, wieża ciśnień i magazyny. Po odzyskaniu niepodległości powiększono dworzec i otrzymał on wtedy trzy charakterystyczne szczyty neobarokowe. Na początku lat 70-tych XX wieku nastąpiła kolejna przebudowa dworca i terenów przyległych. Usunięto wówczas budynki dworcowe od strony ulicy Kilińskiego otwierając widok na perony.

Dworzec Łódź Fabryczna

**Rokiciny
(Rokiciny/
Tomaszowski)**

W Rokicinach znajduje się murowany dworzec kolei Warszawsko - Wiedeńskiej z połowy XIX wieku. Po drugiej stronie dworca znajduje się zabytkowy zajazd poczty konnej z 1848 r.

Budynek dworca w Rokicinach

Rokiciny
(Rokiciny/
Tomaszowski)

Zajazd poczty konnej wzniesiony tuż obok przejazdu kolejowego w 1848, w stylu eklektycznym. W końcu lat 80-tych został poddany gruntownej konserwacji i przeszedł pod władanie Gminnego Ośrodka Kultury.

Zajazd poczty konnej w Rokicinach

Baby
(Moszczenica/
Piotrkowski)

Budynek dworca kolejowego w Babach z 1850 roku znajduje się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Poza zabytkowym dworcem w miejscowości znajdują się dwa zabytki techniki – Wieża ciśnienia 1873-1895 i młyn motorowodny z pocz. XX w.

Dworzec w Babach

**m. Piotrków
Trybunalski**

Na zabytkowy Zespół Dworca Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej w Piotrkowie Trybunalskim składają się: monumentalny, murowany budynek dworca kolejowego, wiata peronowa oraz budynki biurowe, mieszkalne, ekspedycyjne, dawna pompownia, parowozownia, magazyny warsztaty mechaniczne i koszary drogowe. Budynki te powstały w 1864 r.

**m. Piotrków
Trybunalski**

Dworzec w Piotrkowie Trybunalskim

Przebudowywano je na przełomie XIX i XX stulecia. Część budynków ma dzisiaj już inne funkcje - mieszczą się w nich np.: komisariat policji, czy budynki gospodarczo - biurowe. Dzięki dogodnemu położeniu przy linii kolejowej Piotrków stał się miastem przemysłowym. Pod koniec XIX wieku powstało w mieście szereg nowych zakładów: huty „Kara” i „Hortensja”, browar „Spana”, odlewnia Joela, piotrkowska manufaktura na Bugaju produkująca materiały bawełniane oraz kilka tartaków i młynów. W latach 1863 - 1864 Piotrków stał się również wielkim obozem wojskowym. Stacjonujący tu wówczas żołnierze chronili między innymi linię kolejową.

Niedaleko dworca znajduje się wieża ciśnień – zabytek techniki, wzniesiony w 1927 r. na planie koła formą nawiązując do renesansu. W dolnej części wyodrębniona jest część cokołu, w części środkowej znajdują się okna rozmieszczone spiralnie

m.Radomsko

W Radomsku znajduje się dworzec kolejowy z lat dwudziestych XX w., natomiast z zabytków architektury przemysłowej można zobaczyć wieżę ciśnień stojącą niedaleko dworca.

Dworzec w Radomsku

NAJWAŻNIEJSZE ATRAKCJE SZLAKU KOLEI WARSZAWSKO - WIEDEŃSKIEJ

Przy Szlaku Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej znajdują się obiekty zabytkowe wskazane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jako jedne z najbardziej reprezentatywnych w skali województwa łódzkiego.

- 🏰 **Skierniewice** - pałac prymasowski, murowany z 1610 r., rozbudowany ok. 1762 r., dworzec PKP, murowany z 1875 r., parowozownia - hala wachlarzowa, murowana z 1862 r., zespół kościoła p.w. św. Jakuba, murowany ratusz z 1847 r., proj. H. Marconiego

Rawa Mazowiecka - zamek książąt

Mazowieckich wzniesiony na sztucznym usypisku nad rzeką Rawką prawdopodobnie przez księcia Siemowita IV. Niektórzy historycy uważają, że fundatorem rawskiego zamku był sam król Kazimierz Wielki. W miejscowości znajduje się również ratusz Miejski - neoklasycystyczny budynek pochodzący z I połowy XIX stulecia, zaprojektowany przez Bonifacego Witkowskiego, przebudowany w 1929 r.

- 🏰 **Boguszyce** - modrzewiowy kościół z XVI św. Stanisława Biskupa zaliczany do najcenniejszych zabytków drewnianej architektury sakralnej w Polsce. Świątynia została wzniesiona w latach 1550 – 1558r. Kościół wzniesiono w miejscu wcześniejszej, również drewnianej świątyni z 1521 r.

- 🏰 **Biała Rawska** - Pałacyk w stylu romantyczny z XIX wieku, z wyglądu przypominający średniowieczny zamek, na planie litery L, utrzymany jest w stylu włoskim z motywami

Pałac w Skierniewicach

Zamek w Rawie Mazowieckiej

Pałacyk w Białej Rawskiej

neogotyckimi i neorenesansowymi. Pałac składa się z części piętrowej z czworoboczną wież w narożu oraz z dwóch parterowych skrzydeł.

✠ **Brzeziny** – zespół klasztorny oo. Reformatorów, z końca XVII z kościołem p.w. św. Franciszka, zespół klasztorny Bernardynek z, murowanym kościołem filialnym p.w. św. Ducha, zbudowanym w latach 1737-1750, drewniany kościół filialny p.w. św. Anny, zbudowany w 1719 r. oraz kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża, XIV - XVI w.

✠ **Będków** – późnogotycki kościół p.w. Narodzenia NMP wzniesiony w 1462 i przebudowany w siedemnastym stuleciu

✠ **Łódź** – wśród przykładów zabytków godnych uwagi znajdują się m.in.: zespoły architektoniczno – urbanistyczne - zespoły fabryczno –pałacowych Scheiblera i Grohmana, Poznańskiego, zabudowę Placu Wolności i ulicy Piotrkowskiej, fabrykę L. Geyera (obecnie Centralne Muzeum Włókiennictwa), zespoły pałacowe (Poznańskich, Scheiblera, Herbsta, Richterów, Kindermanów, Schweikertów), obiekty sakralne (klasztor oo. Franciszkanów w Łagiewnikach, kościoły p.w. św. Józefa Oblubieńca, p.w. Najświętszego Imienia Jezusa, katedralny p.w. św. Stanisława Kostki, p.w. śś. Doroty i Walentego, p.w. św. Mateusza drewniane kapliczki w Łagiewnikach, cerkiew prawosławną p.w. św. Aleksandra Newskiego), założenia zieleni (park „Źródłiska”).

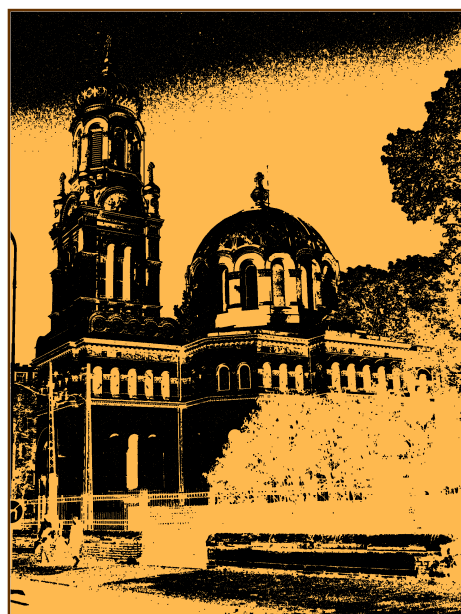
✠ **Witów** – zespół klasztorny O.O. Norbertanów, z końca XVIII w.

Kościół Podwyższenia Krzyża
w Brzezinach

Pałac Scheiblera w Łodzi

Cerkiew św. Aleksandra
Newskiego w Łodzi

✚ **Sulejów Podklasztorze** – klasztor – zespół klasztorny oo. Cystersów. W przeszłości opactwo miało późnogotyckie obwarowania z wieżami i basztami założone na przełomie XV i XVI w., a następnie rozbudowywane do XVIII w. Do czasów współczesnych zachował się kościół oraz część zabudowań klasztornych. Najstarszą budowlą jest kościół p.w. św. Tomasza w stylu późnoromańskim, konsekrowany w 1232 r. Do budowy kościoła wykorzystano szarobrunatne ciosy piaskowca szydlowieckiego związane wapienną zaprawą z lokalnych surowców. Orientowany, trójnawowy, bazylikowy kościół jest połączony z zachowanymi elementami dawnego kompleksu klasztorного klasztornym. Warowny charakter opactwa podkreślają mury obronne i kubatura bryły.

Piotrków Trybunalski – w latach 1512- 1519, za panowania Zygmunta I, królewski budowniczy Benedykt wybudował w obrębie wałów zachowany do czasów współczesnych zamek gotycko – renesansowy z wolnostojącą wieżą mieszkalną. Wśród innych interesujących obiektów na uwagę zasługują: kościół farny p.w. św. Jakuba wybudowany w XIV – XV w., przez Piotra Własta w stylu gotyckim z dobudowanymi w XVI w. dwiema kaplicami barokowymi , kościół i klasztor ss. Dominikanek – barokowy kościół p.w. Matki Boskiej Śnieżnej z XVII w. w.; kościół i klasztor oo. Bernardynów – wzniesione w XVII w.; dworzec kolei warszawsko – wiedeńskiej – murowany, eklektyczny z 1864 r.

Przędzalnia w zespole fabrycznym
Poznańskiego w Łodzi

Zespół klasztorny w Witowie

Cerkiew
w Piotrkowie Trybunalskim

✚ **Radomsko** – z zespołem klasztoru

oo. Franciszkanów z kościołem
p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z XIV w.,
przebudowany w XVII i XVIII w., klasztorem
(1728 – 1737 r.) oraz osiemnastowieczną
dzwonnica.

Gidle – kościół dominikański – wczesnobarokowy
wzniesiony w latach 1632 oraz klasztor
oo. Dominikanów powstały w latach 1640 – 1655.

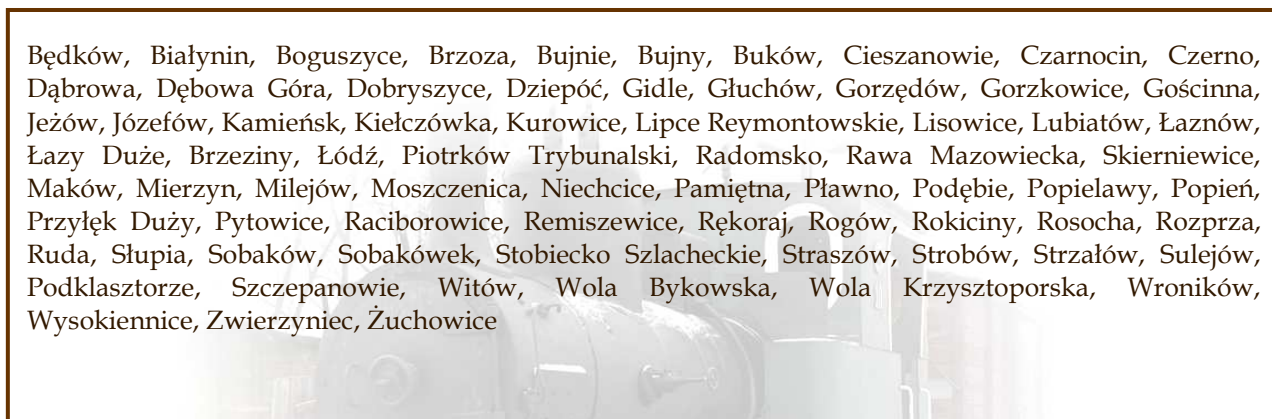
✚ **Rogów –Rawa Mazowiecka – Biała Rawska–**
układ torowy (XX w.), budynki stacyjne
w Rogowie oraz budowlę inż. i dworzec w Rawie
Mazowieckiej

Zespół klasztoru
oo. Franciszkanów w Radomsku

**MIEJSCOWOŚCI Z OBIEKTAMI WPISANYMI DO REJESTRU WOJEWÓDZKIEGO
KONSERWATORA ZABYTKÓW POŁOŻONE NA SZLAKU KOLEI WARSZAWSKO –
WIEDEŃSKIEJ**

Będków, Białynin, Boguszyce, Brzoza, Bujnie, Bujny, Buków, Cieszanowie, Czarnocin, Czerno,
Dąbrowa, Dębowa Góra, Dobryszyc, Dziepół, Gidle, Głuchów, Gorzędów, Gorzkowice, Gościnną,
Jeżów, Józefów, Kamieńsk, Kielczówka, Kurowice, Lipce Reymontowskie, Lisowice, Lubiatów, Łaznów,
Łazy Duże, Brzeziny, Łódź, Piotrków Trybunalski, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Skierniewice,
Maków, Mierzyn, Milejów, Moszczenica, Niechcice, Pamiętna, Pławno, Podębie, Popielawy, Popień,
Przyłęk Duży, Pytówice, Raciborowice, Remiszewice, Rękoraj, Rogów, Rokiciny, Rosocha, Rozprza,
Ruda, Słupia, Sobaków, Sobakówek, Stobiecko Szlacheckie, Straszów, Strobów, Strzałów, Sulejów,
Podklasztorze, Szczepanowie, Witów, Wola Bykowska, Wola Krzysztoporska, Wroników,
Wysokiennice, Zwierzyniec, Żuchowice

SPOTKANIA Z HISTORIĄ I KULTURĄ

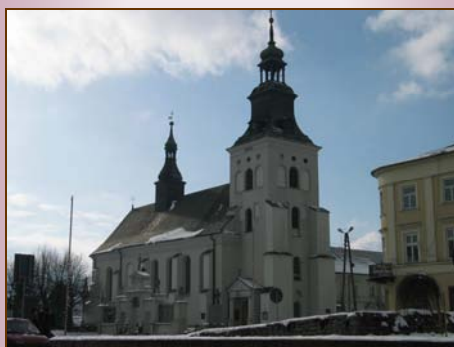
- ☆ Muzea w Skierniewicach, Lipcach Reymontowskich, Łodzi, Piotrkowie, Witowie, Sulejowie Podklasztorzu, Radomsku
- ☆ Skanseny w Rogowie i Lipcach Reymontowskich
- ☆ Ośrodki kultury ludowej w Czarnocinie, Dąbrowicach, Podborze i Piotrkowie Trybunalskim
- ☆ Folklor w etnograficznym subregionie łowickim
- ☆ Dawne miasta i miasteczka – Skierniewice, Będków, Piotrków Trybunalski, Rozprza, Gorzkowice, Kamieńsk, Radomsko.
- ☆ Sanktuaria na szlaku pielgrzyma w Będkowie, Piotrkowie Trybunalskim, Skierniewicach, Witowie i Łodzi.
- ☆ Ślady wojennych zdarzeń – bunkry w okolicach Sulejowa, cmentarze wojenne w Skierniewicach, Słupi, Jeżowie, Łodzi, Wilczynie Dolnym, Piotrkowie Trybunalskim, Sulejowie, Milejowie, Kamieńsku i Radomsku
- ☆ Wybrane wydarzenia kulturalne:
„Zagroda Ludowa” w Lipcach Reymontowskich –odbywające się co dwa lata „spotkania weselne” z udziałem polskich i zagranicznych zespołów folklorystycznych
prezentujących tradycyjne obrzędy weselne
Parowozownia w Skierniewicach – wykłady i prelekcje, imprezy kolejarzy oraz Święto Kwiatów, Owoców i Warzyw
Święto Wiosny w arboretum w Rogowie

„Zagroda Ludowa” w Lipcach Reymontowskich

Skansen kolei wąskotorowych w Rogowie

Kościół w zespole klasztornym oo. Bernardynów w Piotrkowie Trybunalskim

NA ŁONIE NATURY

- ♣ w parkach krajobrazowych;
Bolimowskim, Sulejowskim oraz Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich
- ♣ w rezerwach przyrody m. in.
w rezerwacie „Łaznów”, „Meszcze”,
„Rawka”
- ♣ na obszarach Natura 2000
- ♣ w Arboretum w Rogowie (kolekcja dendrologiczna, alpinarium, leśne powierzchnie doświadczalne)
- ♣ w cieniu licznych pomników przyrody –
wiekowych drzew,

Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich

Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich

Rezerwat „Rawka”

Bolimowski Park Krajobrazowy

BAZA NOCLEGOWA, SPORT I REKREACJA

BAZA NOCLEGOWA NA SZLAKU BURSZTYNOWYM

- Obiekty skategoryzowane - 6 obiektów (ok. 348 miejsc noclegowych)
- Obiekty nieskategoryzowane - 100 obiektów (ok. 3461 miejsc noclegowych)

BAZA NOCLEGOWA NA SZLAKU CYSTERSKIM

- Obiekty skategoryzowane - 1 obiekt (ok. 100 miejsc noclegowych)
- Obiekty nieskategoryzowane - 42 obiekty (ok. 2799 miejsc noclegowych)

BAZA NOCLEGOWA NA SZLAKU ROMAŃSKIM

- Obiekty skategoryzowane - 23 obiekty (ok. 1408 miejsc noclegowych)
- Obiekty nieskategoryzowane - 177 obiekty (ok. 7192 miejsc noclegowych)

BAZA NOCLEGOWA NA SZLAKU ROMAŃSKIM

- Obiekty skategoryzowane - 12 obiektów (ok. 500 miejsc noclegowych)
- Obiekty nieskategoryzowane - 44 obiekty (ok. 3000 miejsc noclegowych)

Istniejąca baza sportowo rekreacyjna znajdująca się w miejscowościach położonych na szlakach kulturowych stwarza dogodne warunki do uprawiania różnych form turystyki i rekreacji:

🚶 turystyki kwalifikowanej w tym:

- o konnej w oparciu o istniejące ośrodki konne,
- o kajakarstwa na zbiornikach wodnych (Jeziorsko, Sulejowskim), rzekach (Pilicy, Warcie, Rawce),
- o żeglarstwa na zbiornikach wodnych (Sulejowskim, Jeziorsko),
- o narciarstwa (Góra Kamieński).

🏃 sportu i rekreacji w kompleksach sportowo - rekreacyjnych

Przeprowadzona generalizacja pozwoliła wskazać obszary stwarzające możliwość uprawiania turystyki i rekreacji w oparciu o koncentrację istniejących obiektów bazy sportowo rekreacyjnej.

**TURYSTYKA AKTYWNA NA SZLAKACH KULTUROWYCH
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM**

**W dolinie Warty
(Szlak Romański, Szlak Bursztynowy)**

**Zbiornik Sulejowski
(Szlak Cysterski)**

**W dolinie Warty
(Szlak Bursztynowy)**

**Kajakiem na Warcie
(Szlak Romański, Szlak Bursztynowy)**

**Konno w okolicach Łodzi
(Szlak Romański,
Szlak Kolei
Warszawko - Wiedeńskiej)**

**Kajakiem na Pilicy
(Szlak Cysterski)**

WNIOSKI

Jednym z ważniejszych problemów rozwoju turystyki w województwie łódzkim jest brak wizerunkowych produktów turystycznych. Dlatego też, tak istotne jest, aby wszelkie inicjatywy związane z tworzeniem nowych ofert turystycznych mogły bazować na gotowym produkcie¹. Produkt turystyczny, jakim powinny stać się Europejskie Szlaki Kulturowe musi być komponentem wielu elementów tj. usług, obiektów i obszarów, przedmiotów, a także wydarzeń. Aktualnie żaden z prezentowanych szlaków nie spełnia wszystkich kryteriów produktu – nie są one oferowane w formie pakietowanej i adresowane jako konkretna oferta. Co prawda posiadają elementy potencjału turystycznego, które jednak nie są wystarczająco wspierane działalnością promocyjną.

Podczas, gdy dla projektów Szlaku Bursztynowego i Romańskiego istnieje grupa inicjatorów lokalnych, próbujących wdrożyć je w życie, to Szlak Cysterski czy Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej są całkowicie pomijane.

Niezwykle prężnie rozwija się projekt Szlaku Bursztynowego. Nowe formy współpracy z krajami Europy Zachodniej, foldery i materiały promocyjne, wystawy, rajdy rowerowe, prezentacje na targach turystycznych to zaledwie przykłady działalności Stowarzyszenia Polski Szlak Bursztynowy.

Również Szlak Romański „wychodzi z cienia”, a jego inicjatorzy oferują organizację wycieczek, konferencji w obiektach romańskich, wydają foldery, a także prowadzą sprzedaż pamiątek, aktywnie rozwijając współpracę z niemieckimi projektami Szlaków Romańskich.

Szlak Cysterski w województwie, choć promowany w Polsce, jest pozbawiony wsparcia ze strony lokalnych inicjatyw i dlatego w regionie łódzkim odchodzi w zapomnienie. Natomiast Szlak Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej znajduje się na najsłabszej pozycji ze względu na rodzącą się dopiero inicjatywę Polskiego Stowarzyszenia Miłośników Kolei.

Idea Szlaków Kulturowych w Europie Zachodniej jest bardzo rozpowszechniona. Liczne projekty i możliwość pozyskania funduszy europejskich na rozwój tej formy podróżowania powinny stanowić największą motywację dla wsparcia takich inicjatyw przez samorządy lokalne, stowarzyszenia i inne organizacje.

¹ Szlak turystyczny - nietypowy przykład produktu turystycznego. Posiada charakter liniowy. Jego elementami składowymi są „miejsca” lub „obiekty” związane pewną nadrzędną ideą, połączone ze sobą, wytyczoną, zwykle oznakowaną trasą, zaś ich uzupełnieniem jest różnorodna infrastruktura turystyczna zlokalizowana wzdłuż szlaku (Włodarczyk B., Kaczmarek J.).

Pozytywnych wzorców w zakresie planowania kulturowych szlaków turystycznych w krajach Europy Zachodniej jest bardzo wiele (patrz „Droga św. Jakuba”). Sięgnęli już po nie Czesi, którzy w przeciągu kilku lat stworzyli produkt turystyczny ze Szlaku Bursztynowego, będący obecnie jedną z ważniejszych ofert turystycznych kraju.

Przy istniejącym potencjale dla wyznaczenia takich szlaków w województwie łódzkim nie podjęcie próby ich wdrożenia byłoby zaprzepaszczeniem szansy na rozwój regionu. Bilans korzyści może być dodatni, ale jedynie wówczas, gdy rozwiążemy kilka istotnych problemów:

- brak lub niewielkie wsparcie ze strony samorządów lokalnych dla idei Europejskich Szlaków Kulturowych,
- brak oznakowania atrakcji kulturowych,
- brak miejsc postojowych - parkingów leśnych, miejsc odpoczynku dla rowerzystów, wyposażonych zarówno w stoły, ławy, toalety, jak również w odpowiednie tablice informacyjne,
- brak informacji o szlakach w punktach IT,
- niedoinwestowanie bazy noclegowej i sportowo – rekreacyjnej.

Przystępując zatem do realizacji projektów szlaków należy podjąć następujące działania:

- opracowanie etapów wdrażania i koordynacji rozwoju szlaków w województwie łódzkim,
- doinwestowanie bazy turystycznej, zarówno pod względem ilościowym, jak również jakościowym,
- oznakowanie trasy i obiektów z wykorzystaniem właściwego logo szlaku,
- nawiązanie ścisłej współpracy z inicjatorami podobnych szlaków w Polsce i Europie (dotyczy to zwłaszcza Szlaku Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej),
- przeprowadzenie kampanii promującej szlaki w województwie łódzkim, kraju i poza jego granicami, poprzez wydanie folderów, organizowanie imprez towarzyszących oraz spotkań z samorządami lokalnymi gmin,
- zorganizowanie kampanii medialnej,
- przygotowanie szkoleń dla kadry turystycznej obsługującej szlak,
- nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów turystycznych (m.in. hoteli, restauracji) w celu promocji szlaków (m.in. przez kolportaż materiałów reklamowych),
- przygotowanie kompleksowego przewodnika (publikacji) w co najmniej trzech wersjach językowych,

- poprawa atrakcyjności ekspozycji muzealnych np. przez wprowadzenie w skansenach przewodników w strojach regionalnych,
- przygotowanie zestawu produktów regionalnych,
- promowanie wprowadzania do oferty gastronomicznej potraw regionalnych,
- poprawa pozycjonowania, bądź uatrakcyjnienie stron internetowych oraz stworzenie stron dla Szlaku Cysterskiego i Szlaku Kolei – Warszawsko Wiedeńskiej,
- przeprowadzenie rewitalizacji obiektów zabytkowych w miejscowościach tożsamości zwłaszcza na Szlaku Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej, gdyż bez odpowiednich zabiegów konserwatorskich Szlak nie będzie wystarczająco atrakcyjny.

BIBLIOGRAFIA

- Abramek B., Nadwarciański szlak bursztynowy (maszynopis).
- Abramek B., Stary Nadwarciański Szlak Handlowy, [w:] Na sieradzkich szlakach.
- Atlas Miasta Łodzi, 2002, Łódź.
- Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, IGiPZ PAN, Główny Geodeta Kraju, PWN, 1993, Warszawa.
- Badziak K. (red.), 1997, Brzeziny. Dzieje miasta do 1995 roku, Łódź.
- Biuletyn Informacyjny ZPORR Województwa Łódzkiego, Urząd Marszałkowski w Łodzi, nr 1 (14), 2007, Łódź.
- Bonisławski R. , 1999, Nowosolna, Wędrownik III (361), PTTK, Łódź.
- Borowińska I., 2003, „Szlak Romański” jako przykład produktu turystycznego województwa łódzkiego, Tomaszów Mazowiecki.
- „Deklaracja z Sopron”, Environmental Partnership for Sustainable Development, 1 lipca 2006 r.
- Gorczyca K., Na Bursztynowym Szlaku, Kalisz – Konin, Starostwo Powiatowe w Koninie, Konin
- Gregorowicz J. (red.), 1982, Województwo skierniewickie. Monografia regionalna. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju, Łódź – Skierniewice.
- Guerquin B., 1984, Zamki w Polsce, Warszawa.
- Józefacki J., 1988, Dzieje Skierniewic 1359 – 1975, Skierniewice.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2002, „Produkt turystyczny albo Jak organizować poznawanie świata”, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kamińska J., 1953, Grody wczesnośredniowieczne ziem Polski Środkowej na tle osadnictwa, Acta Archeologica Universitatis Lodzensis, Łódź.
- Kasprzycki J., 1999, Korzenie miasta, Veda, Warszawa.
- Kłoczko A., Róziewicz M. (red.), 1996, Zabytki architektury i budownictwa w Polsce województwo skierniewickie, z. 38, Warszawa,
- Koboje G., 1998, Księży Młyn – królestwo Scheiblerów, Łódź.
- Koch W., 1991, „Style w architekturze”, Wyd. Świat Książki, Warszawa.
- Koncepcja ochrony i kształtowania środowiska kulturowego, Studium historyczne zespołów miejskich i wiejskich, 2004, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi, Łódź.
- Koter M., Liszewski S., Suliborski A., Łódź i region Polski Środkowej . Podręcznik wiedzy o regionie dla liceów, ŁTN, Łódź.
- Krzyżanowska H., 1988, Zabytki architektury i budownictwa w Polsce województwo miejskie łódzkie, z. 24, 1988, Warszawa.
- Kulesza M., 2001, Morfogenez miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie, Łódź.

- Kulesza M., Koter M., 1998, Kształtowanie się sieci miast na obszarze Polski Środkowej, Werwicki A. (red.) Transformacja społeczno – ekonomiczna Polski Środkowej, Łódź.
- Lipowski Z., 2000, Miasto przed borem, Wędrownik III (365), PTTK, Łódź.
- Liszewski S. (red.), 2001, Zarys monografii województwa łódzkiego, Łódź.
- Liszewski S. 1982, Łódź i okolice, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa.
- Łoziński J. Z. (red.), 1954, Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. II województwo łódzkie, Warszawa.
- Mokras – Grabowska J., Rzeńca P., 2007, „Województwo łódzkie – przewodnik turystyczny”, Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, Łódź.
- Mowszowicz J., 1962, Parki Łodzi. Łódź.
- Mortimer - Szymczyk H. (red.), 1981, Województwo miejskie łódzkie. Monografia regionalna. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju, Łódź.
- Olszewski B., 1995, Od Piątku do Soboty. Wędrówki po ziemi łódzkiej, Łódź.
- Olszewski B., 1999, Tum, znaczy dom. Wędrówki po ziemi łódzkiej, Łódź.
- Piotrowski W. (red.), 1980, Województwo sieradzkie. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju, Łódź – Sieradz.
- Program Bursztynowy Szlak Greenways, ulotka informacyjna
- Przewodnik rowerowy - Nature on the Greenways, 2006.
- Puś W., 1987, Dzieje Łodzi przemysłowej (zarys historii), Muzeum Historii Miasta Łodzi, Łódź.
- Różewicz M., 1987, Zabytki architektury i budownictwa w Polsce województwo piotrkowskie, zeszyt 30, Warszawa.
- Serafinowicz J., 1985, Skierniewice studium historyczno – urbanistyczne, Warszawa.
- Sieradz 1996 – reprint książki Sieradz, ks. Walery Pogorzelski, 1927, Włocławek.
- Siuchniński R. (red. nauk.) tom I, 1965, tom II, 1967, Miasta polskie w tysiącleciu, Wrocław – Warszawa - Kraków.
- Stankiewicz Z. (red.), 1982, Województwo piotrkowskie. Monografia regionalna. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju, Łódź – Piotrków Trybunalski.
- Sulejów – romańskie opactwo cystersów – folder promocyjny.
- Sulimierski F., Chlebowski B, Walewski W., 1884, Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa.
- Szlak Piastowski – ulotka promocyjna, 2006, Starostwo Powiatowe w Gnieźnie.
- Szymczak J. (red.), 2005, Przewodnik po Łęczycy i regionie łęczyckim, Łęczycza.
- Śladem dawnych kupców [w:] Kolory Polski, dodatek do Gazety Wyborczej, red. Rakowska K., str. 5.
- Wegner J., 1953, Łowicz studium historyczno – urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta, Skierniewice.
- Weymann S., 1938, Cła i drogi handlowe w Polsce Piastowskiej Poznań.

- Widawa – studium historyczno – urbanistyczne, 1964, praca zbiorowa, Warszawa.
- Wielowiejski J., 1980, Główny szlak bursztynowy w czasach Cesarstwa Rzymskiego, Wrocław.
- Wojalski M. Z., 2000, Koleją do „Ziemi Obiecanej”, Wydawnictwo Oficyna Wydawcza ZORA, Łódź.
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim – projekt, 2007, Uchwała Nr X/186/07 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dn. 19.06.2007.
- Zub J., 2000, „Sulejów. Opactwo cysterskie”, Przewodnik po zabytkach sztuki nr 19, Wydawnictwo ABC, Tarnobrzeg.

Źródła internetowe:

- www.ziemialodzka.pl
- www.aevv-egwa.org
- www.amberroad.net
- www.camino.net.pl
- www.coe.int
- www.culture-routes.lu
- www.greenways.pl
- www.hanse.org
- www.koluszki.net
- www.lucabaradello.it
- www.maronhouses.com
- www.perso.orange.fr/voix-romane
- www.pl.wikipedia.org
- www.poblet.cat
- www.powiat.radomszczański.pl/gminy/radomsko
- www.poznan.pl
- www.pkp.com.pl
- www.romanic.de
- www.romanikstrasse.de
- www.rotwl.pl
- www.rozprza.pl
- eee.strasse-der-romanik.net
- www.szlakbursztynowy.pl
- www.szlakcysterski.org
- www.transromanicaserver.de

**Biuro Planowania Przestrzennego
Województwa Łódzkiego w Łodzi**

ul. Sienkiewicza 3, 90-113 Łódź
tel./fax 042 630 57 69 do 72
e-mail: sekretariat@bppwl.lodzkie.pl

<http://bppwl.lodzkie.pl>